

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ ЁШ
ОЛИМЛАР КЕНГАШИ**

“BZONE CONSULTING CENTER” МЧЖ ҲАМДА

**ЎЗБЕКИСТОН ИНТЕРНЕТ ТАДБИРКОРЛАР ВА ЭЛЕКТРОН
САВДО АССОЦИАЦИЯСИ**

ТАШАББУСЛАРИ БИЛАН

**“ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА ФАН,
ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИЯ УЙЎУНЛИГИ”**

МАВЗУСИДАГИ

**РЕСПУБЛИКА 10-СОУ КЎП ТАРМОҚЛИ ИЛМИЙ-
МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯСИ 1-ҚИСМ**

МАТЕРИАЛЛАРИ

**“НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ В ОБНОВЛЕНИИ УЗБЕКИСТАНА
И СОВМЕСТИМОСТЬ ИННОВАЦИЙ”**

**РЕСПУБЛИКА 10 – НЕСКОЛЬКО НАУЧНЫХ РАССТОЯНИЙ
МАТЕРИАЛЫ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ ЧАСТЬ 1**

**“SCIENCE, EDUCATION IN RENEWING UZBEKISTAN
AND COMPATIBILITY OF INNOVATION”**

**REPUBLIC 10 – MULTIPLE SCIENTIFIC DISTANCE
MATERIALS OF ONLINE CONFERENCE PART**

ТОШКЕНТ 2021

Удк. 001.895(575.1)

Ббк. 72(5У)

Я 61

“Янгиланаётган Ўзбекистонда фан, таълим ва инновация уйғунлиги” [ТОШКЕНТ 2021]

“Янгиланаётган Ўзбекистонда фан, таълим ва инновация уйғунлиги” мавзусидаги республика 10 – сон кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференцияси материаллари Тўплами 1-қисм, 30-август, Тошкент 2021. 74-б.

Ушбу Республика 10-сон кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция 1-қисми 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа – илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантириш, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Миромонович Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлис аъзоларига аънавий мурожаатномасида мамлакатимизда илм-фанни янада раванқ топтириш, ёшларимизни чуқур билим, юксак маънавият ва маданият эгаси этиб тарбиялаш, рақобатбардош иқтисодий шакллантириш борасида бошлаган ишларимизни жадал давом эттириш ва янги, замонавий босқичга кўтариш борасидаги вазифалардан келиб чиқиб Тўпламга Республика Олий ва ўрта махсус ўқув юртларида илмий изланишлар олиб бораётган ёш тадқиқотчилар, докторант, педагоглар, мактаб ўқитувчилари, магистрант ва талабаларнинг мақола ва тезислари киритилган.

Масъул муҳаррирлар:

1. Г. Т. Исанова – Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети “Ўзбекистонда демократик давлат қуриш назарияси ва амалиёти” кафедраси катта ўқитувчи, фалсафа доктори (PhD).
2. Х.У.Тўхтаев. Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик палатаси ҳузуридаги “Ёшлар парламенти” аъзоси.

Тахририят аъзолари:

1. **Рақамли иқтисодий. Янгиланаётган Ўзбекистонни ИТ платформалари, янги технологиялар ва бизнес моделлари орқали ривожлантириш йўллари;** (Бабаджабов Содикжон Шавкат ўғли – Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги Инновация ва рақамли технологияларни ривожлантириш бошқармаси ходими, магистр, академик)
2. **Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши;** (Исанова Гулбаҳор Тахировна – Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети “Ўзбекистонда демократик давлат қуриш назарияси ва амалиёти” кафедраси катта ўқитувчи, фалсафа доктори (PhD))

3. **Ўзбекистонда ижтимоий соҳани ривожлантиришда ҳамда аҳолининг турли катламларини ижтимоий қўллаб-қувватлашда замонавий технологияларни амалга ошириш йўналишлари;** (Г.Х. Тиллаева – ЎзРФА Ёш олимлар кенгаши раис ўринбосари, фалсафа фанлари номзоди, доцент)
4. **Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар;** (Сафаров Алижон Итолмасович – Журналистика ва оммавий коммуникациялар университети доценти.)
5. **Тарих саҳифаларидаги изланишлар;** (О.С. Хаитова – Навоий давлат кончилиқ институтининг Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири, тарих фанлари номзоди, доцент)
6. **Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни;** (Жуманиязова Насиба Сапарбаевна - ТошТЙМИ, ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси таянч докторанти, фалсафа доктори (PhD))
7. **Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни;** (Файзийева Ширин Шодмоновна – Қарши Муҳандислик иқтисодиёт институти Инновацион иқтисодиёт кафедраси ўқитувчиси, иқтисод фанлари номзоди доцент)
8. **Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар;** (Тошева Дилдора Абдумаликовна – БухДУ Ўзбек тилшунослиги кафедраси ўқитувчиси, фалсафа доктори (PhD))
9. **Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар;** (Тошева Дилдора Абдумаликовна – БухДУ Ўзбек тилшунослиги кафедраси ўқитувчиси, фалсафа доктори (PhD))
10. **Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши;** (Абдуллаев Машариб Саидаматович – Хоразм маъмун академияси ижтимоий-гуманитар фанлар бўлим бошлиғи, санъатшунослик фанлари доктори)
11. **Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши;** (PhD, Техника фанлари фалсафа доктори, Ш.Х. Байматов – Тошкент архитектура-қурилиш институти катта ўқитувчиси)
12. **Техника ва технология соҳасидаги инновациялар;** (PhD, техника фанлари бўйича – Л.Н.Самиев, Тошкент ирригация ва кишлоқ хўжалигини механизациялаштириш муҳандислари институти доценти)
13. **Физика-математика фанлари ютуқлари;** (С.С. Саитова – Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий Университети доценти, PhD – аниқ фанлар бўйича)
14. **Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар;** (Аллаяров Латиф Камолович – ЎзРФА Генетика илмий текшириш институтининг фалсафа доктори (PhD))
15. **Кимё фанлари ютуқлари;** (Ш.О. Саидова – ЎзРФА Зоология институтида кичик илмий ходими)
16. **Биология ва экология соҳасидаги инновациялар;** (Мирзаева Адолат Усмонбойевна – ЎзРФА Ёш олимлар кенгаши Табиий сектор бошлиғи, фалсафа доктори (PhD))

17. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари; (Шарипова Васида Қусиновна – ЎзР ФА Ботаника институти катта илмий ходими, фалсафа доктори, PhD)

18. Ўзбекистонда геология-минерология ҳамда география фани соҳасидаги инновациялар; (Л.Н.Самиев – Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш муҳандислари институти доценти, PhD – техника фанлари бўйича)

Нашрга тайёрловчи ва техник муҳаррирлар:

1. О.С. Хаитова – Навоий давлат кончилиқ институтининг ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири, тарих фанлари номзоди, доцент.
2. М.М. Ваҳобова – Алишер Навоий номидаги ТошДЎТАУ Таълим сифатини назорат қилиш бўлими бош мутахассиси.

Тўпламга Республика Олий ва ўрта махсус ўқув юртлирида илмий изланишлар олиб бораётган ёш тадқиқотчилар, докторант, педагоглар, мактаб ўқитувчилари, магистрант ва талабаларнинг мақола ва тезислари киритилган.

Матнларда фойдаланилган мисол, кўчирма ва маълумотлар аниқлиги учун муаллифлар жавобгардирлар!

Кириш сўзи

Ҳар бир давлатнинг барқарор тараққиётини таъминлашда асосий пойдевор – инсон омили, унинг интеллектуал салоҳияти билан узвий боғлиқ. Шу нуқтаи назардан, мамлакат аҳолисининг катта қисми замонавий билим ва кўникмаларга эга ёшлардан иборат эканлигини инобатга олган ҳолда, мазкур қатлам ижтимоий-иқтисодий ва бошқа соҳалардаги манфаатларини ҳимоя қилиш ва кузатилаётган долзарб масалаларнинг назарий ва амалий жиҳатдан ечимини топиш кун тартибидаги муҳим вазифадир. Ўтган даврда, бу борада қатор меъерий-ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилган бўлиб, улар ёшлар интилиш ва иқтидорларини қўллаб-қувватлаш, рағбатлантиришга оид, раҳбар кадрларнинг бошқарув салоҳиятини юксалтириш бўйича мустаҳкам тизим ишлаб чиқилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг ташаббуси ва амалий кўмаги асосида ёшлар ҳаётига бевосита тааллуқли бўлган жами 40 та Қонун ва қонуности ҳужжатлари қабул қилинди.

Бу борада яна бир муҳим қадам, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан ёшлар таълим-тарбияси учун қўшимча шароитлар яратиш, хотин-қизлар бандлигини оширишга қаратилган комплекс чора-тадбирларни ўз ичига олган 5 та ташаббусни амалиётга жорий этилишидир.

Шунингдек, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа – илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришнинг, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлис Аъзоларига анъанавий мурожаатномасида мамлакатимизда илм-фанни янада равнақ топтириш, ёшларимизни чуқур билим, юксак маънавият ва маданият эгаси этиб тарбиялаш, рақобатбардош иқтисодий шакллантириш борасида бошлаган ишларимизни жадал давом эттириш ва янги, замонавий босқичга кўтариш борасидаги вазифалардан келиб чиқиб, Республикаимизнинг иқтидорли талабалар, магистрлар, таянч докторантлар, мустақил изланувчилар, ёш тадқиқотчилари ҳамда педагоглар ўртасида Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси ёш олимлар кенгаши “bzone consulting center” мчж ҳамда ўзбекистон интернет тадбиркорлар ва электрон савдо ассоциацияси ташаббуслари билан “Янгиланаётган Ўзбекистонда фан, таълим ва инновация уйғунлиги” мавзусидаги иккинчи Республика кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференцияси ўтказилаётганлиги юқоридаги фикрларнинг яққол ижобати, - десак муболаға бўлмайди.

Ишончим комилки, бугунги ўтказилаётган **“Янгиланаётган Ўзбекистонда фан, таълим ва инновация уйғунлиги”** мавзусидаги Республика 9-сон кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция 1-қисмида ҳам мамлакатда ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш механизмлари ва нормаларининг имплементациясини янада самарали татбиқ этиш бўйича илгари сурилган янги қараш ва таклифлар, шунингдек, халқаро тажрибанинг ўрни ёшлар манфаатларини мустаҳкамлаш ҳамда ўзаро тажриба алмашишда муҳим омил сифатида хизмат қилади.

Мухаррир

II БЎЛИМ. ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР

RADIKAL G‘OYALARGA QARSHI KURASHISHNING ASOSLARI.

Boltayeva Dilsora

Ilmiy tadqiqotchi

Hozirgi kunda radikal oqimlar insonlarga ishonchsizlikni uyg‘otish orqali o‘zlarining g‘arazli maqsadlarini amalga oshirmoqdalar. Insonlardagi ishonchsizlikni yo‘qotish uchun psixolog olimlar tomonidan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. O‘zingizdagi ishonchsizlikni davolash va yangi odatiy holatga moslashish uchun vaqt ajrating. O‘zingizning qiziqishlaringiz va qiziqishingizga rioya qilgan holda hayot bilan mashg‘ul bo‘ling. Do‘stlaringiz va oilangiz bilan chalg‘ish uchun ularga murojaat qiling. Ishonchli odamlarning fikr-mulohazalarini oling. Sabr qiling va maqsadlaringiz sari borishda davom eting¹.

Inson ruhiy salomatligining radikallashuvning dastlabki bosqichlariga psixologik buzilishlar, travma, boshqa shaxsiy omillar, ijtimoiy dinamika va atrof-muhit omillari o‘zaro ta‘sirini o‘z ichiga oladi. Olimlar 1970-yillardan boshlab, aholining katta qismida kuzatilayotgan psixopatologiya (ya‘ni, ruhiy tartibsizlikka)ga e‘tibor qaratishdi. Ushbu tadqiqot sohasining dastlabki yillarida bir nechta psixopatologik xususiyatlar terrorchilarda kuzatildi. Xususan, narsisizm, narsisistik g‘azab va paranoya kasalliklari psixopatiyaga tegishli edi. Umuman olganda, ruhiy kasallik yoki ruhiy salomatlik buzilishlari zo‘ravon ekstremizmida muhim rol o‘ynaydi.

¹ Psychologytoday.com.Melanie Greenberg Phd.,The 3 most common causes of insecurity and how to beat them. Posted Dec 06, 2015.

Radikalizatsiya uchta usul bilan kuzatilgan. 1) Tashxis qo'yish. Ba'zi bir tashxislar, masalan, nevropsixiatrik kasalliklar shizofreniya yoki autizm spektri buzilishi kasalliklari zo'ravon ekstremizmga aloqador shaxslarda haddan tashqari ko'p. 2) Psixologik buzilishlar. Psixologlar qo'llab-quvvatlovchilar orasida o'tkazgan tadqiqotlarida zo'ravonlik yoki zo'ravonlik harakatlarini amalga oshirishga moyil bo'lgan shaxslarni aniqladi. Ushbu tadqiqot klinik bo'lmagan, tashxis qo'yilmagan, subklinik aholi o'rtasida o'rganilgan. 3) Travma. Olimlar travma zo'ravon ekstremizm uchun xavfli omil bo'lishi mumkinligini ta'kidladilar. Xavf travma tajribasining o'zi bilan emas, balki shikastlanish sabablari va natijasi bilan bog'liq psixologik buzilishlar hisoblanadi. Tashxis qo'yish, psixologik buzilish, shikastlanish va radikallasuv va zo'ravonlikni bir-biriga bog'lash mumkin. Aholining keng qatlamida o'tkazilgan empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zo'ravonlikni qo'llab-quvvatlaydigan yoki zo'ravonlik bilan shug'ullanadigan shaxslar turli ijtimoiy munosabatlarda qiyinchiliklarga duch kelgan, ruhiy jihatdan psixologik kasalliklari mavjud shaxslar hisoblanadi². Ushbu murakkabliklar orasida ruhiy salomatlik yondashuvlarini xabardor qilishning asosiy harakatlari quyidagilarni o'z ichiga oladi. Himoya omillarini kuchaytirish va xavflarni kamaytirish uchun tegishli qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini aniqlash; zo'ravonlikda ishtirok etgan shaxslar uchun reabilitatsiya strategiyasini ishlab chiqish; alohida ehtiyojga ega bo'lgan shaxslar uchun madaniy va samarali tadbirlarni shakllantirish; mavjud kamchiliklarni va ilg'or tajribalarni aniqlash uchun doimiy monitoring va baholash jarayonlarini amalga oshirish. Travma ta'sirida bo'lgan shaxs radikal guruh ta'siri bilan mafkuraviy tashviqotga to'g'ridan-

² <https://ec.europa.eu>. Valerie De Marinis. A mental health approach to understanding violent extremism. 3 June, 2019.

to'g'ri duchor bo'lishi mumkin. Bu insonning radikallashuviga asos bo'ladi. O'zaro munosabatlarda muammolari bo'lgan shaxslar ekstremizmga duch kelishi mumkin. Agar shizofreniya bilan og'rikan odam ruhiy salomatligini davolash uchun psixologlar tomonidan taklif qilinmagan bo'lsa, radikallashish xavfi ortishi mumkin. Barcha davolash strategiyalari etnik guruhlar va madaniyatlar uchun moslashtirilishi kerak. Tashxis qo'yish va davolashni ijtimoiy tamg'alash izolyatsiyani hamda radikallashuv xavfini oshirishi mumkin. Ommaviy axborot vositalari bilan ehtiyotkorlik bilan ishlashga ehtiyoj bor. Masalan, radikal oqimlarning ommaviy axborot vositalari terroristik harakatga undaydigan ko'rsatuvlari mavjud. Bu esa inson ruhiy salomatlik buzilishiga olib keladi. Natijada, radikallashuvni oldini olish uchun kerakli yordamdan qochishga olib keladi³.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Psychologytoday.com.Melanie Greenberg Phd.,The 3 most common causes of insecurity and how to beat them. Posted Dec 06, 2015.
2. <https://ec.europa.eu>.Valerie De Marinis.A mental health approach to understanding violent extremism. 3 June, 2019.

³ <https://ec.europa.eu>.Valerie De Marinis.A mental health approach to understanding violent extremism. 3 June, 2019.

MUSTAQILLIK BUYUK NE'MAT!

Xatamova Nargiza Normurodovna

*Jizzax viloyati mudofaa ishlari boshqarmasi huzuridagi chaqiriluvchilarni harbiy
texnika mutaxassisliklari bo'yicha tayyorlash markazi o'qituvchisi.*

O'zbekiston Respublikasi o'z davlat mustaqilligini qo'lga kiritgan buyuk tarixiy sana 1991 yil 1-sentyabr xalqimizning ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy hayotida beqiyos o'rin egallagan, har yili eng ulug', eng aziz bayram sifatida katta shodu-xurramlik bilan nishonlanadigan qutlug' ayyomdir. Bu yil Vatanimiz, mamlakatimiz istiqlolining shonli sanasi – milliy mustaqilligimizning 30 yilligi nishonlanadi.

Har yili 1-sentyabr yurtimizning barcha viloyatlarida, xiyobonlaru – bog'larda katta tantana bilan nishonlanadi. “O'zing mening ulug'lardan ulug'imsan, Vatanim!”- deganda shoir haq so'zni aytgan: odam farzandi uchun vatan bamisoli onaday, bamisoli otaday, bu yorug' olamda bitta, yagona. Vatan borki, biz bormiz. Ona bor mehrini farzandiga ataganiday, Vatan boshida kulgan quyosh kabi bizni o'z harorati og'ushida erkalaydi. Uning bag'rida kulgan bahor - bizning bahorimiz, Vatan erishgan zafar - bizning ko'chamizda bayramlarni boshlaydi. Uning olamda qozongan obro'-e'tibori, mavqedan har birimizning chehramizda nur, ko'zimizda chaqmoq. U bor ekan, boshimiz tog'larday sarbaland, qaddimiz qoyalarday tik. Ona-O'zbekistonimiz biz uchun shunday tengsiz, yagona, e'zozli ma'vo, tanho

Vatan, bebaho qadriyat.

Vatanga sadoqat, ona-yurtga muhabbat hissi kishi qalbidagi eng bebaho tuyg'udir. Shoirlar ona-Vatanga sadoqat mavzusini otashin misralarda madh etsa, iste'dodli hofizlar buni dilbar navo, soxir ovoz ila kuylaydi. Shunisi ham borki, Vatan haqida so'z aytmoq, ona-yurtga muhabbatni tarannum etmoq oson yumush emas. Buning o'ziga yarasha mas'uliyati, yuki bor. Betakror san'at asarlari, yosh avlod qalbida o'zi tug'ilib-o'sgan makonini ulug'lash va uni ko'z qorachig'idek asrashga intilish, his-tuyg'usini shakllantirishga xizmat qiladi.

Vatan! Bu muqaddas so'z zamirida qanchalik ilohiy kuch-qudrat, ma'no, beqiyos da'vat mujassam ekanligini hech kim, hech qachon to'la ifoda etolmasa kerak. Biz kindik qonimiz to'kilgan Vatan, ona tuproq bilan faxrlanamiz, e'zozlaymiz. Uning nomini eshitgan zahoti qalbimiz to'lqinlanadi, bir olam g'ururga to'ladi. Vatan yagonadir, vatan bittadir. Dunyoda o'zbekman degan har bir insonning asl vatani shu aziz tuproqdir. Bu muqaddas zaminda ulug' bobokalonlarimiz hoki yotibdi. Dinimizda iymon, qalblarda «Vatanni sevmqlik — iymondandir» degan hikmat muhrlanib qolgan. Vatanni quruq madh etish boshqa-yu, vatan tuyg'usini qalbdan his etish boshqa. Uning muqaddasligi ana shu holda namoyon bo'ladi. Vatan yurakdadir. Inson uchun yurak nechog'li zarur va aziz bo'lsa, vatan undan-da zarur va azizroqdir. Azizlar aytmishlarki, "Tuprog'iga keldik, tuprog'iga keturmiz". Binobarin, ozod va obod vatanda pok odamlar yashashi kishilik jamiyatining azaliy orzusi, aql va idrokning, qalbning eng totli, mo''jizaviy tantanasidir. Bu tantana yuz bersa, shaksiz, vatanga oliy maqom va benazir xoslik bag'ishlaydi. Uni yer yuzidagi mayoqda aylantiradi. Illo, yurtboshimiz bizdan ana shu yo'ldan yurishimizni, sobit va qat'iy qadam tashlashimizni istaydi. Bu yo'l baxtli istiqbol, komil insonlar qo'nim topadigan, hech

kimdan kam qilmaydigan, vatanimiz mazmunini yuksaltiradigan fikratdir. Mamlakatimiz Konstitutsiyasida O'zbekiston fuqarolari o'zlarining nasl-nasabi, irqi, millati va boshqa holatlaridan qat'iy nazar teng huquqqa egadirlar deb yozib qo'yilgan. Azizlar, ozod va obod O'zbekistonni sevmalik, sog'inmaslik, qadrlamaslik, unga mehr qo'ymaslik, u bilan faxrlanmaslik, zarur bo'lsa, uning sha'nini himoya qilmaslik mumkin emas. Vatan hamisha bizga kuch va harorat bag'ishlab turadi. U ona kabi muqaddasdir. O'zbekiston zamini, ona tuprog'imiz har birimiz uchun aziz va muqaddas! Mustaqillik hayotimizga ko'plab yangiliklar olib kelmoqda. G'olibona bosib o'tilgan 30 yillik yo'lga nazar solsak, bu o'zgarishlar yaqqol ko'zga tashlanadi. Milliy istiqlol sharofati tufayli o'zligini tanib, qadr-qimmatini topib, qad rostlayotgan, o'ziga xos taraqqiyot va yuksalish yo'llarini belgilab, istiqbolning ko'z ilg'amas yorqin ufqlari sari muzaffar odimlar tashlab borayotgan O'zbekistonimizning jahon uzra e'zozu e'tibor, shonu shuhratga sazovor bo'lib, qanchalab xorijiy ellar, davlatlar bilan turli-tuman aloqalarda, hamkoru hamjihatliklarda bo'lib kelayotganligi, teran, baquvvat ildizlari asrlar qa'riga borib tutashuvchi asl milliy qadriyatlarimiz, sharqona urf-odatlarimiz, ajoyib-g'aroyib an'analarimiz, go'zal udumlarimiz, dinu iymonimiz, e'tiqodu e'timodimiz, qayta tiklanganligi, hayotda o'z o'rnini topayotganligi hamda xalqimizning bebaho ma'naviy mulkiga aylanib borayotganligi – bular bugun kechayotgan dorilamon davrimizning betakror, beqiyos xarakterli belgilaridandir. Istiqlol-o'zaro hurmat, bir-birini tan olish, bir-birini qadrlash asosida mamlakat fuqarolarining o'zaro munosabatida ham, jahon davlatlari o'rtasidagi aloqalarda ham ana shu umuminsoniy qadriyatlarga tayanish, ana shu umumiy mezonlar asosida yashash demakdir. Mana 30 yildirki, ona yurtimiz bag'rida mazmuni va ko'lami asrlarga qiyos qilgulik ulug'vor, hayratomuz o'zgarishlar, salmoqli ijtimoiy siljishlar

yuz bermoqda, xalqimizning turmush tarzi, ma'naviy qiyofasi boyib, sifat jihatidan o'zgarib, kamalak ranglaridek yangi jilolar kashf etib bormoqda. Bu esa, shubhasiz, baxtior zamondoshlarimizning olg'a tomon harakatlarida, intilishlarida, ularning yuksak ezgu maqsadlar sari xayrli izlanishlarida o'z ijobiy samarasini namoyon etmoqda. Milliy istiqloq bamisoli sehrli mo'jiza yanglig' berkilib qolgan buloqlar ko'zini ochib, ming-minglab tashna lablarga obi hayot ato etganidek, yurtimiz odamlarining ham yuzlariga quvonch, ko'zlariga ziyo bag'ishlab, emin-erkin qilib, ularning ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida javlon urishlari, o'z iste'dodu iqtidorlarini, ijodkorliklarini to'la-to'kis namoyon etishlari uchun keng ufqlar ochib berdi. Mustaqillik yillarida Respublikamizning barcha joylarida shahar va qishloqlarida, turli sohalarda ancha ishlar qilindi. Har jihatdan o'zini angalayotgan millat ulug' bunyodkorliklar qilishga kirishib ketdi. O'tgan 30 yil ichida O'zbekiston tanib bo'lmas darajada o'zgardi. Nafaqat ko'chalar va xiyobonlar, bu davrda jamiyat va odamlar ham o'zgarib, yurtdoshlarimiz erkin fikrlay boshladilar. Har kimning o'z vazifasiga nisbatan mas'uliyati ham ortdi. Shu bilan birga yoshlarda Vatanga sadoqat hissi kuchaydi. Inson uchun ozodlikdan qadrli ne'mat yo'q. Dunyodagi jamiki bunyodkorlik va yaratuvchanlikning asosi – ozodlikdir. Tarixan qisqa bir davrda, avvalo el-yurtimizning xohish-irodasi, kuch-qudrati, mashaqqatli va bunyodkorona mehnati evaziga jahon xaritasida yangi, o'z kuchi va salohiyatiga tayangan, bugun taraqqiyot yo'lidan barqaror sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan mustaqil, suveren O'zbekiston davlatining paydo bo'lishi, hech shubhasiz, xalqimizning tarixiy g'alabasidir

III БЎЛИМ. ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШЛАР

TARIX FANI O‘QITUVCHISINING INNOVATSION FAOLIYATI

Namangan viloyati

To'raqo'rg'on tumani

33 -sonli maktabning tarix fani o'qituvchisi

Egamberdiyeva Umida Abdukarimovna

Annotatsiya: Hozirgi kunda tarix fanlarini o`qitishning muhim muammolaridan biri bu -maqsadli ta'lim-tarbiyani yo`lga qo`yishdir. Ta'lim jarayonida ilg`or pedagogik uslub va texnologiyalar, axborot kommunikatsiya texnologiyalari, elektron ta'lim resurslari va multimedia taqdimotlaridan foydalanish borasida ilgari surilgan vazifalar bugungi kunda ta'limni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Shundan kelib chiqqan holda ushbu maqolada tarix fani o`qituvchisining innovatsion faoliyati to`g`risida yoritilgan.

Kalit so`zlar: pedagog, metodik qo`llanma, darslik, mashg`ulot, interfaol usullar.

Tarix fanlarini o`qitishda tarixiy bilim, tushuncha va tasavvurlarni egallash, ularni izohlash, ko`nikma va malakani shakllantirish orqali o`quvchilar intellektual qobiliyatlarini jadal o`stirishni maqsad qilib olinadi. Tarix fanini o`qitishda quyidagi innovatsion faoliyatga e`tibor berish tavsiya qilinadi:

Mashg`ulot vositalari

Pedagog uchun: O`quv-metodik qo`llanma, metodik tavsiya, dars ishlanmasi, o`quv dasturi, dars rejasi.

Talaba uchun: Darslik, o`quv qo`llanma, jadvallar, tarqatma materiallar, yo`l-yo`riqli texnologik xaritalar, tipik xatolar xaritasi, topshiriq varaqasi, interfaol usullar.

Mashg`ulot o`tkazish uchun: Plakatlar, modellar, maketlar, jihozlar, audiovizual, texnik va real vositalarbo`lishi mumkin.

O`quv maqsadlari:

Fanning o`quv maqsadlari tarmoq standartining har bir ixtisoslik bo`yicha maxsus

talablar, ko`nikma va bilimlardan kelib chiqqan holda ishlab chiqilishi lozim, ya'ni tarmoq standarti bilan standartlashtirilgan o`quv dasturlari to`la mos kelishi kerak. O`qitishda o`quv maqsadlarini qo`yish uslubi o`ziga xos xususiyatga ega. Bu o`quvchilar harakatida ifodalanadigan va aniq ko`rinadigan natijalar orqali belgilanadi. O`quv maqsadlarini aniqlash, o`qitishni qayta takrorlash imkoniga ega bo`lish uchun har bir maqsadga erishish me'zonini bilish kerak, ya'ni ta'lim maqsadi shunday qo`llanishi kerakki, unga erishganlik haqida aniq xulosa chiqarish mumkin bo`lsin.

Maqsadlarning qo`yilishi:

Umumiy maqsadlar - DTS, o`quv dasturidan o`tiladigan mavzu yuzasidan talabalarda qanday bilim, ko`nikma va malakalarni shakllantirish muhimligi aniqlashtirilib, shu asosida mashg`ulot maqsadlari belgilab olinadi.

Pedagog maqsadi:

1-ta'limiy mashg`ulot jarayonida talabalarda dunyoqarashni kengaytirish, bilish faoliyati, bilimlarni amaliyotda qo`llash, ma'lum ko`nikma va malakalarni shakllantirish;

2-tarbiyaviy mashg`ulot jarayonida talabalarda mustaqillik, o`zaro munosabat, axloqiy yo`nalishlarni, mustaqil faollikka asos bo`luvchi motivlarni shakllantirish;

3-rivojlantiruvchi mashg`ulot jarayonida talabalarda diqqat, nutq, taqqoslash, refleksiya, aniq yechimlarni izlab topish ko`nikmalarini, mashg`ulotga nisbatan qiziqishni rivojlantirish bilan belgilanadi.

O`quv maqsadlari sohalari:

Kognitiv -bilishga oid soha. O`rganilgan materialni eslab qolish va uni takroran aytib berish, o`zlashtirilgan bilimlarni mustaqil to`la anglash, ularni oldin o`rganilgan uslub, usullar bilan uyg`unlashtirilib tasavvur etishgacha bo`lgan muammolarni hal etilishini o`z ichiga oladi.

Affektiv-hissiyotga oid soha. Oddiy idrok qilish, qiziqish, qadriyat yo`nalish va munosabatlarini o`zlashtirishga tayyor bo`lish, talabalarni atrof-muhitga nisbatan hissiy-shaxsiy munosabatda bo`lishini shakllantiruvchi maqsadlar kiradi.

Psixomotor-harakatga oid soha. U yoki bu harakat faoliyatida, harakat

yo`nalishlarini tez o`zgartirish, asab-muskullarni muvoffiqlashtirib boshqarishni shakllantirishga oid maqsadlar kiradi.

Adabiyotlar:

- 1.Ochilov M. «Yangi pedagogik texnologiyalar» /Qo`llanma. -Qarshi: Nasaf, 2000.
- 2.Fuzailova G.S, Rahmatullayeva O.R Tarix fanidan o`quv qo`llanma. -T.:TDPU, 2012. - 200 b.
- 3.Xodiyev B.Yu., Golish L.V., Rixsimboyev O.K. Keys-studi - iqtisodiy oliy o`quv yurtidagi zamonaviy ta'lim texnologiyasi: Ilmiy-uslubiy qo`llanma /“Zamonaviy ta'lim texnologiyalari” turkumi. - T.: TDIU, 2009.

IV БЎЛИМ. ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

ONA TILI DARSLARINING MAQSADGA KO`RA TURLARI

*Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalari instituti qoshidagi alademik litsey
ona tili va adabiyot o' qituvchisi
Naziraxon Xudoyberdiyeva*

Darsni to'g'ri tashkil etish o'qituvchining pedagogik mahoratiga bog'liq. Ona tili darslari madsadga ko'ra to'rt turga ajratiladi: yangi materialni o'rgatish va mustahkamlash, o'tilganlarni takrorlash va malaka hosil qilish, bilim va malakalarni umumlashtiruvchi, bilim va malakalarni tekshirish darslari.

Yangi materialni o'rgatish va mustahkamlash darslari ta'lim jarayonining eng ko'p qismini ishg'ol etadi. Bu dars turining asosiy vazifasi tilning fonetik, leksik, so'z

yasash, grammatik tomonlariga oid qonuniyatlarini, orfoepiya, orfografiya, punktuatsiya, uslubiyatga doir qoidalarni o'quvchilarga o'rgatish va ularni datslabki mustahkamlashdir. Yangi bilimlarni o'zlashtirish jarayonida quyidagi vazifalar yechiladi:

-o'rgatilayotgan grammatik bilimlarning asosiy maqsadini anglash, shu bilimlarning nutq faoliyatidagi rolini fahmlash;

-mavzuga oid bilimlarning umumiy qurilishini idrok etish;

-o'rganilgan bilimni qayta xotirlash yo'lini, uni amaliyotda qo'llash usulini egallash.

Yangi bilimlarni o'rgatishda deduksiya va induksiya usulidan foydalaniladi. Hozirgi dastur va darsliklarda yangi bilimni asosan induksiya usuli bilan o'rgatish ko'zda tutilgan. Ma'lumki, deduksiya usulida umumiylikdan xususiylikka qarab boriladi. Induksiya usulida esa xususiylikdan umumiylikka qarab boriladi.

Masalan, 8-sinfda ega va uning ifodalanishini tushuntirish uchun quyidagi gaplar tahlil qilinadi:

Akademik litseylarda gap bo'laklari, jumladan, ega va uning ifodalanishi mavzusi o'rganiladi. Shunda quyidagi gaplarni tahlil qilish mumkin. Daraxtlar choyxona sahnidagi gulzorga o'xshar edi. Biz quvonchli kunlarga yetib keldik. O'n – beshdan katta. O'qimoq – o'rganmoq. To'g'ri o'zadi, egri to'zadi. Bu gaplar tahlil qilinib, har bir gapning egasi topiladi, ularning qaysi so'z turkumi bilan ifodalangani aytiladi, so'roqlari aniqlanadi. Shu orqali eganing umumiy ta'rifi keltirib chiqariladi.

Yangi materialni tushuntirishda o'quvchilarning oldin o'rgangan bilimlari, malakalariga tayanish o'quv materialini puxta o'zlashtirishga zamin hozirlaydi. O'rgatilayotgan mavzuga aloqador bilimlarni takrorlash yangi bilimlarni ongli idrok etishning asosiy omili hisoblanadi.

Yangi materialni o'rgatish va mustahkamlash darslari o'z ichida ikki turga bo'linadi:

1.O'tilganlar takrorlangach, yangi o'quv materialini o'rgatish bosqichi boshlanadigan dars. Darsning bu turida o'rgatiladigan grammatik orfografik qoida, ta'riflarning mazmunidan kelib chiqib, mustaqil ish o'tkaziladi, topshiriqning natijasi jamoada tekshiriladi, tahlil qilinadi va unga tayanib o'quv materiali bayon qilinadi.

2.Yangi o'quv materialini o'rgatishdan boshlanadigan dars. Bu dars o'quvchilarning mustaqil faoliyatidan boshlanadi. O'quvchilar bajargan topshiriq va qoidalar ustida suhbat o'tkaziladi. O'quvchi o'quvchilarning xulosalariga, zarur bo'lsa, o'zgarishlar kiritadi va yakuniy xulosa chiqaradi. Keyin mustahkamlashga o'tiladi. O'tilganlarni takrorlash va malaka hosil qilish darslari. Ona tilidan o'rgatilgan bilimlarning puxtaligi, ko'p jihatdan, o'qituvchining takrorlash darslarini tashkil qilishiga bog'liq. Bunday darslarda o'quvchi oldin o'rgatilgan nazariy bilimlarga, grammatik-orfografik qoidalarga takroriy qaytadi. Mashq paytida o'quvchi o'zi o'rgangan qoida asosida faoliyat ko'rsatadi. Takrorlash darslarida oldin idrok etilgan bilimlar qayta tasavvur etiladi. Takrorlash darslari, bir tomondan, turli mashqlar yordamida o'quvchilarda o'rgatilgan materiallar doirasida malaka hosil qilishiga qaratilsa, ikkinchi tomondan, o'quvchilarning bilimlarini aniqlashtirish, kengaytirishga xizmat qiladi.

Takrorlash darslari yangi materialni o'rgatish darslaridan tubdan farq qiladi. Yangi materialni o'rgatish darslarida o'quvchilar anglab yetmagan, ular uchun mavhum bo'lgan til hodisalari ustida o'tkazilsa, takrorlash darslari esa o'quvchilar o'rgatilgan, ammo to'lig'icha o'zlashtirilmagan qonun-qoidalarga tayanadi, o'rganilgan bilimlarga rioya qilib faoliyat ko'rsatadi.

Takrorlash darslarida ko'proq turli-tuman mashqlardan foydalaniladi. O'rgatilgan qonun-qoidalarga oid til dalillari ustida o'quvchilarning faoliyati tashkil etiladi. Bu dars tipining yana bir muhim belgisi o'quvchilarda malaka hosil qilishdir. Takrorlash darsining eng muhim xususiyati uning yangi materialni o'rgatish va mustahkamlash darslarining davomi, unga bog'lab tashkil etilishidir.

Bilim va malakalarni umumlashtirish darslari. Bunday darslarda ma'lum mavzu yoki bo'lim bo'yicha o'zlashtirilgan bilimlar qayta tizimga keltiriladi, mavzu yoki bo'lim yuzasidan yakuniy xulosalar chiqariladi. Bunday darslar o'rganilgan bilim, hosil qilingan malakalarni tizimga keltirish, o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning asosiy shakli hisoblanadi. Ta'lim jarayonida bilimlar empirik va tushuncha darajasida umumlashtiriladi. Empirik umumlashtirishda o'rgatilayotgan hodisaning his qilingan xususiyatlari o'zaro taqqoslanadi, ikkilamchi bilimlar hisobga olinmaydi, o'xshash belgilar umumiy xususiyat sifatida qabul qilinadi.

Tushuncha darajasida umumlashtirishda ma'lum grammatik hodisaning his qilinayotgan konkret belgilari emas, balki uning umumiy xususiyatlari nazarda tutiladi. Bunda asos qilib olingan xususiyat o'rganilgan hodisalarning bir qanchasi uchun mushtarak hisoblanadi.

Bilim va malakalarni tekshirish darslari. Bu dars tipi ona tili ta'limining ajralmas qismi hisoblanadi. Bunday darslarda o'quvchilarning bilim va malakalarini qay darajada egallaganliklari aniqlanadi, o'tilgan mavzular bo'yicha bundan keyin qilinadigan ishlar belgilab olinadi, o'quvchilarga o'z bilimlaridagi yetishmovchiliklar ko'rsatiladi. Bunday darslarga diktant, insho va bayon yozdiriladigan darslar, test sinovi o'tkaziladigan darslar kiradi.

Ona tili o'qitish metodlari. Ona tili darslarida qo'llanadigan o'qitish metodlari nafaqat bilimlarni bayon qilish yoki uni mustahkamlashga xizmat qilishi, balki o'quvchilarning mustaqil bilim olishni ham hisobga olish, ta'lim jarayoniga izlanuvchanlik va tadqiqotchilik unsurlarini qo'shish orqali ulrni ijodiy faoliyatiga tayyorlash lozim. Ana shu nuqtai nazardan qaraladigan bo'lsa, ta'lim metodlarini ikki katta guruhga ajratsa bo'ladi:

1.O'qituvchi faoliyati bilan bog'liq metodlar.

2.O'qituvchi faoliyati bilan bog'liq metodlar.

O'quvchi faoliyati bilan bog'liq metodlarni:

1.Bilimlarni tayyor holda bayon etish;

2.Bilimlarini muammoli yo'l bilan bayon qilish metodlariga ajratsa bo'ladi.

O'quvchi faoliyati bilan bog'liq metodlar o'z navbatida qayta xotirlash, qisman izlanuvchanlik va izlashga asoslangan metodlarga bo'linadi.

Bilimlarni tayyor holda bayon qilish metodi. Bu metod ona tili darslarida eng ko'p tarqalgan metodlardan biridir. Bayon yordamida murakkabroq, ayniqsa, o'quvchilarga oldindan ma'lum bo'lmagan ma'lumotlar izohlanadi. Ko'pincha til hodisalarining mohiyatini tushuntirish, o'quvchilar bilimidagi bo'sh tomonlarni to'ldirish, qo'shimcha ma'lumot berish, savollarga javob qaytarish maqsadida bu metodga murojaat qilinadi. Bu metod ham ijobiy, ham salbiy tomonlarga ega. Uning ijobiy tomonlaridan biri vaqtni tejash imkoniyatini tug'diradi. Bu o'z navbatida bilim, malaka va ko'nikmalarni mustahkamlash va ko'nikmalarni mustahkamlash va takrorlashga ajratilgan vaqt miqdorini ko'paytiradi. Bilimlarni tayyor holda bayon qilishining salbiy oqibatlaridan biri esa bu jarayonda o'quvchining fikrlash faoliyatni ma'lum darajada chegaralanishidir. Ko'p hollarda o'quvchi ta'lim jarayonining faqat

tinglovchisiga aylanib qolishi mumkin. Bu metoddan foydalanish uchun quyidagilarga amal qilishni maqsadga muvofiq deb bilamiz:

- O'qituvchining nutq madaniyatiga e'tiborini kuchaytirish. O'qituvchining nutqi mantiqiy talablarga javob berishi shart: Sodda, mazmunli, ifodali, izchil nutq o'quvchilarda bilimga nisbatan kuchli qiziqish uyg'otadi;

- O'quv materialini qat'iy bir reja asosida bayon qilish (qat'iy reja asosida bayon qilingan fikrlarni o'zlashtirish o'quvchi uchun ancha qulay):

- Bilimlarni tayyor holda bayon qilish, ishontirish va asoslash. Ishontirish va asoslash o'rgatilayotgan materialga qiziqish uyg'otadi.

Yuqorida sanalganlardan tashqari til hodisalarini sharhlash maqsadida keltiriladigan misollarning ilmiy, badiiy va tarbiyaviy yo'nalishda bo'lishini ta'minlash, o'qituvchi bayoni bilan namoyish etiladigan vositalarni bir-biriga muvofiqlashtirish o'quvchining faollik darajasini oshiradi.

Ona tili darslarida bilimlarni muammoli yo'l bilan bayon qilish metodi. Ma'lumki, izlanishga asoslangan har qanday faoliyat sermahsul faoliyatdir. O'quvchi til hodisalarini tayyor holda o'zlashtirmay, uni izlasa, aktiv ijodiy faoliyat ko'rsatsa, o'zlashtirish jarayoni ancha samarali bo'ladi. Muammoli ta'lim ana shunday izlanish uchun yaxshi imkoniyat yaratadi. Bu metod shaxs va uning ijtimoiy faolligini har tomonlama rivojlantirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Ona tili darslarida muammoli vaziyat yaratishning quyidagi usullaridan foydalanish mumkin:

1. Tilga oid dalillarni tahlil qilish asosida muammoli vaziyat yaratish.

2. Til hodisalarini qarama-qarshi qo'yish va taqqoslash asosida muammoli vaziyat yaratish.

3. Til hodisalarini umumlashtirish orqali muammoli vaziyat yaratish.

4. Berilgan matning mazmunidan kelib chiqib, muammoli vaziyat yaratish.

Qayta xotirlashga asoslangan metodlar. Mazkur metod o'quvchi oldida muayyan bir qiyinchilik yaratmaydi va u tayyor o'quv materiali bilan ish ko'radi. O'rganilgan ish hodisalarini xotirada tiklash, topshiriqni to'laligicha muayyan andaza yoki namunaga qarab bajarish kabi topshiriqlar shunday topshiriqlar sirasiga kiradi.

Qisman izlanuvchanlik metodi. Qisman izlanuvchanlik metodi tarkibida qayta xotirlash asosiy o'rinni egallaydi. Chunki o'quvchi ona tilidan egallangan bilimlariga tayanmay turib, uni yangi sharoitda qo'llay olmaydi. Ona tili mashg'ulotlarida bajariladigan qator mustaqil ish turlari:

a) nuqtalar o'rniga zarur harflar, kelishik qo'shimchalari, so'zlarni topib qo'yish;

b) ma'lum bir so'zni uning ma'nodoshi, uyadoshi, qarama-qarshi ma'noli so'z bilan almashtirish;

v) berilgan gaplar yoki matnlarning mazmunini saqlagan holda shaklini o'zgartirish;

g) berilgan tayanch so'zlar yoki so'z birikmalaridan foydalanib, gaplar yoki matnlar tuzish o'quvchilardan qisman izlanishni talab etadi.

Izlanishga asoslangan metodlar. Izlanish til materiallarini ijodiy faoliyat ko'rsatish yo'li bilan o'rgatish demakdir. Shubhasiz, o'quvchi ona tili mashg'ulotlarida ma'lum bir yangilik kashf etmaydi, balki berilgan ma'lumot mazmunini ijodiy yo'l bilan o'rganadi. Bu metod o'quvchidan oldin o'rgatilganlarni tamoman yangi sharoitda qo'llashni talab etadi. Ona tili mashg'ulotlarida yoziladigan insholar, o'qilgan badiiy asarga taqriz yozish, maqola yozish, ilmiy ma'ruzalar tayyorlash o'quvchidan hech qanday andaza yoki tashqi yordam olmasdan bajariladigan asosiy ishlardir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Ona tili. Adabiyot. O'zbek tili (ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablar uchun) . Toshkent. "Sharq" nashriyot–matbaa konserni. 1999-yil, 1-maxsus son.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risidagi Qonuni". 1997-y 29-avgust.
3. B. To'xliyev, M. Shamsiyeva, T. Ziyadova. "O'zbek tili o'qitish metodikasi" Toshkent. "Yangi asr avlodi" nashriyoti. 2006-y.
4. A. G'ulomov, M. Qodirov "Ona tili o'qitish metodikasi" Toshkent. "Universitet" nashriyoti. 2001-y.
5. "O'zbek tilining asosiy imlo qoydolari" Toshkent. "O'qituvchi" nashriyoti 1995-y.
6. Y. G'ulomov, I. Rasulov, H. Rustamov, B. Mirzaahmedov. "O'zbek tili o'qitish metodikasi" Toshkent. "O'qituvchi" nashriyoti 1975-y.
7. O. Roziqov, M. Mahmudov, B. Adizov, A. Hamroyev "Ona tili didaktikasi" Toshkent. "Yangi asr avlodi nashriyoti" 2005-y.
8. N. Mahmudov, A. Nurmonov, A. Sobirov, V. Qodirov, Z. Jo'raboyeva. Ona tili. 5 – sinf uchun darslik. Toshkent "Ma'naviyat" 2004- y.
9. Ne'matov, A. G'ulomov, M. Qodirov, M. Abduraimova. Ona tili. 6 – sinf uchun darslik. Toshkent. "O'qituvchi" 2003- y.
10. Ne'matov, A. G'ulomov, M. Abduraimova, M. Qodirov. Ona tili. 7 – sinf uchun darslik. Toshkent. "O'qituvchi" 2000- y.

THE PROBLEMS OF IMPROVING THE QUALITY AND EFFECTIVENESS OF TEACHING ENGLISH LANGUAGES IN SECONDARY SCHOOLS

ISMATOVA FERUZA

SHUKUROVA SHOHSANAM

*Faculty of English Junior
Courses*

Today, English language is one of the most widely spoken and used and acknowledged as a global language. Learning English improve the individual's status and opportunities in education , technology, global trades, and business. Moreover teaching English language has been an important issue in countries where English is not their first language , so learning second language is difficult for learners because they cannot use English in real life situations , because they should always learn sentences in textbooks not in a real environment. Therefore , teachers should always look for usefull strategies to reduce the difficulties of teaching English language. Furthermore, learning and teaching foreign language is upgradeing . Also, the more you learn English, the harder it is for people to learn it. Especially , a pupil who went to the secondary school for learning English face some basic problems:

- * SPELLING
- * PRONUNCIATION
- * GRAMMAR
- * VOCABULARY

* SENTENCE FORMATION

Certainly, each people who learning English language faced these problems. How can they overcome these difficulties ?

Firstly, You will need to memorize more words and their structure to solve the spelling problem. Not only this method but also many other methods can be used. As well as, to solve grammar problems, we need to study more books and rules , and compare these rules with our own language . To overcome vocabulary problems , you need to read more English books, articles, magazines and memorize more new words.

Secondly, We need to improve the quality of English language teaching in our country. At the moment , the focus is on this topic , but we need to further develop it. For this , there must be qualified and experienced personnel. Many measures and reforms are being carried out in our country to develop the English languages in secondary school. We can see clear evidence of this in the decisions of our President. According to the decrees of our President , introduced the organization of English language courses from primary school in order for our young people to grow up educated and intelligent. Thus, a lot of interesting books and channels are created for young pupil to learn English language and their foreign languages more and more. And our duty is to make effective use of these created opportunities . The head of state has implemented a number of reforms to increase the effectiveness of English language proficiency.

On the other hand , there are problems with the quality of teaching English. Problems of teaching English include:

*Mother tongue interference

*Inadequate supply of instructional materials method used by the teachers to teach the language shortage of specialist teachers

* Student physical and psychological problems and insufficient time allotted to English language in the secondary school

For the development of our country , our youth must have a wide range of educational potential, and for this it is necessary to provide children with in-depth knowledge from an early age, that is , from school, so that our country can develop and achieve high results. If so, Students will have more access to knowledge and more effort.

English language is one of the maximum broadly spoken and used and mentioned as a international language. Learning English enhance the individual's reputation and possibilities in education , technology, international trades, and business. Moreover coaching English language has been an essential difficulty in international locations wherein English isn't always their first language , so gaining knowledge of 2nd language is tough for novices due to the fact they can't use English in actual existence situations , due to the fact they have to continually analyze sentences in textbooks now no longer in a actual environment. Therefore , instructors have to constantly search for usefull techniques to lessen the problems of coaching English language.

REFERENCES:

<https://www.education.com>

<https://tsue.scienceweb.uz>

<https://library.ziyonet.uz>

У БЎЛИМ. ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

ABDULLA QAHHOR IJODINI O'QITISHGA ZAMONAVIY YONDASHUV

Qodirova Shahnoza Xalil qizi

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani

48-umumiy o'rta ta'lim maktabi

ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi va

Ijodiy –ma'daniy masalalar bo'yicha targ'ibotchisi

Tel: 91-240-13-92

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Abdulla Qahhor hayoti va ijodining maktab darsliklaridagi ko'lami va uning o'qitilishi haqida mulohazalar, fikrlar bayon qilingan. Adibning maktab dasturiga kiritilgan hikoyalarini o'qitish jarayonida turli metod va o'yin usullaridan foydalanish tajribasi haqida fikrlar bayon qilingan.*

Kalit so'zlar: *O'zlik, millat, adabiyot, idrok, kamolot, kitobxon, muloqot kreativ, interfaol, mushohada*

Har bir millatning boshqalardan farq qiluvchi yashash tamoyili, fikrlash tarzi bilan o'zligini namoyon etadi. O'zlikni namoyon qilish vositalaridan biri Abdulla Avloniy yozganidek —...millatning dunyoda borligini ko'rsatadurg'on oinai hayoti uning tili va adabiyotidir.

Maktablar uchun darslik va o'quv dasturlarining amalda bo'lganlari yangilanmoqda, amaliyotga joriy etilmoqda. Davlat ta'lim standartlari

belgilangach, ayrim mavzular optimallashtirildi, sinfdan- sinfga o'tkazildi, yoki darslikdan olib tashlandi. Ayni damda 6- sinf adabiyot darsligida Abdulla Qahhor va uning "Bemo" hikoyasini o'rganish uchun jami 2 soat ajratilgan. 7-sinf adabiyot darsligida Abdulla Qahhor va uning "O'g'ri" va "Dahshat" hikoyalarini o'rganish uchun jami 3 soat ajratilgan. Yaqinda Milliy dastur loyihasining e'lon qilinganidan xabardormiz. Ushbu loyiha keng omma tomonidan ma'qullansa, Abdulla Qahhorning yana bir asari maktab dasturiga kiritiladi. Bu 11-sinf adabiyot darsligiga adibning "O'tmishdan ertaklar" asarining kiritilishi rejalashtirilgan.

Bugungi kunda umumta'lim maktablarining o'quv dasturiga kiritilgan mavzularni o'zlashtirishning muqobil usullari yaratilmoqda, o'quvchilarni fikrlashga, izlanishga undovchi ta'lim usullari keng qo'llanilmoqda. Usullarning asosiy maqsadi ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, olgan bilimlarini hayotiy dalillar, voqealar bilan qiyoslash va shu asosda to'g'ri xulosalar chiqarishga o'rgatadi.

Abdulla Qahhor ijodini o'rgatishda turli mashq, o'yin va metodlardan foydalanish orqali o'quvchilar bilimini oshirish, eslab qolishga o'rgatish va kreativ fikrlash qobiliyatlarini yuzaga chiqarish haqida fikr yuritaylik. O'quvchilar shaxsiy sifatlarini shakllantirishda adabiyot fani hal qiluvchi rol o'ynaydi. Albatta, bu borada yozuvchining ijod dunyosiga kirish va shu orqa-li bola ongi, didini o'stirish asosiy maqsad bo'lishi talab etiladi. Shunday benazir badiiy asarlar borki, uni o'qiyotganda oddiy kitob varaqlari ekanligini unutib, asar ishtirokchisiga aylanasiz. O'zingizni kitob dunyosida emas, real hayot voqealari ichida his etasiz. Abdulla Qahhor hikoyalarida qalamga olingan lavhalar real hayotning bir parchasi sifatida o'ta jonliligi

bilan o‘quvchini hayratga soladi. Adabiyotshunoslikda bu jihat ko‘p marta e‘tirof etilgan.

Abdulla Qahhorning “Bemor” hikoyasini o‘rgatishda mustahkamlash uchun “Blits-so‘rov”, “Nima uchun?”, “Qanday?” mashqlaridan foydalanish mumkin. Nima uchun? mashqida savollar ketma- ketlikda aylanadi. Sotiboldining xotini kasal bo‘lib yotib qoldi.

Nima uchun? Sotiboldi xotinini doktorxonada davolatmadi.

Nima uchun?

Sotiboldi xotinini tabibga ko‘rsatdi.

Nima uchun?

Qizcha saharlari duo qilardi.?

Nima uchun?

Sotiboldining xotini uzildi.

Nima uchun?

Savollar ketma–ket aylanadi. Javoblar orqali mavzu mustahkamlanadi.

Qahhor tabiati, iste‘dod yo‘nalishi jihatidan hayotdagi, odamlar qismatidagi fojeilikni teran his etadilagan qizaloq va xotini dardiga davo qidirib bor-budidan judo bo‘lgan erning yangidan yangi sarson-sargardonliklari ibtidosidir.

”O‘g‘ri”-dagi cholning najot izlab mansab-martabaning turli zinapoyalarida turgan yulg‘ichlarga duch kelib, shilinib oxirida «najot» topishi -Egamberdi paxtafurushning «himmati»ga sazovor bo‘lishi, bu himmat esa kelgusida yuz berajak avvalgilardan-da og‘irroq talonchilikning o‘zginasidir.

«Dahshat» hikoyasida «tiriklar go‘ristoni» Olimbek dodxoh xonadonidan qutulish yo‘lidagi mislsiz jasorati qahramonning halokati bilan tugaydi, biroq qahramon o‘limi dodxoh xonadonini izdan chiqaradi, talotumlarga giriftor etadi. Yozuvchining komik hodisalar, hajviy xarakterlar ifodalangan «Adabiyot muallimi», «San’atkor» hikoyalarida ham fojeiy ruh ustuvor. Har ikki asardagi o‘zlarini dono, bilimdon, madaniyatli qilib ko‘rsatishga intilgan kimsalar o‘zgalarning achchiq istehzolariga, nadomatlariga loyiqdirlar. Bir umrga o‘zgalarga kulgi bo‘lib yashash ham aslida o‘ziga xos fojiaidir. Uning eng yetuk hikoyalari ayni fojiali holat, qismatlar ifodalangan asarlardir. [Hikoyalaridagi personajlar](#), hayotdan olingan epizodlar, lavhalar garchi muayyan intiho, badiiy yechim bilan yakunlansa-da, bunday yakun galdagi fojialar, ko‘rguliklarning debochasi vazifasini o‘taydi. «Bemor»dagi Sotiboldi xotining o‘limi, uyqu aralash ayasining dardiga davo tilaydi. 6-7 va sinflarda Abdulla Qahhorning «Bemor», „O‘g‘ri», «Dahshat» hikoyalari, ulardagi yozuvchining tasvir mahorati bilan tanishgansiz. Yozuvchi personajlar bisotini, ularning qanday odam ekanligini birinchi galda xatti-harakati, kechinmalari orqali ko‘rsatadi. Bu jarayonlar esa yorqin badiiy detallar orqali namoyon bo‘ladi. Bu xususiyat yozuvchining hajviy hikoyalariga ham xosdir

Abdulla Qahhorning “O‘g‘ri” hikoyasini o‘qitishda o‘quvchilarga “Ikki qismli kundalik” metodidan foydalanib tushuntirish yoki mustahkamlash katta samara beradi

‘Dahshat’ hikoyasini o‘qitishda “Baliq skleti” metodidan foydalanish eng qulay hisoblanadi. Chunki bu usulda muammo qo‘yiladi. Muammoning bir necha sabablari va uning yechimlari, oxirida esa xulosalanadi. Bugungi kunda fanlarni o‘qitish metodikasi dunyo standartlari asosida boyimoqda va yangilanmoqda.

Xullas, Qahhor hikoyalari, birinchi navbatda, samimiyligi, ishontirish kuchi bilan kishini hayratda qoldiradi. Yozuvchi tasviridagi hamma narsa hayot hodisasi, aynan bo‘lib o‘tgan voqea, real hayotning bir bo‘lagi, epizodi bo‘lib gavdalanadi; hikoyalarning ko‘pchiligi real hayotiy asosga ega, ular adibning turmushda o‘zi ko‘rgan, eshitgan hodisalardan, tanish kishilar hayotidan olingan. Biroq ular hayotning aynan nusxasi emas. «Agar yozuvchilik turmushdan nusxa ko‘chirishdan iborat bo‘lsa, dunyoda bundan oson ish bo‘lmas edi, -deydi adib.-Hayotdan aynan ko‘chirish kitobdan ko‘chirishday gap. Nusxa nusxa bo‘lib qolaveradi. Bunday narsalardan originallik kutib bo‘lmaydi. Arginallik hayot haqiqatini dildan o‘tkazish, uni his qilish, unga o‘ylab yurgan gaplarni singdirish, tilaklaringni qo‘shib ifodalash bilan yuzaga keladi». Zotan, yozuvchi hikoyalaridagi hayotiylik, ishontirish kuchi, siri ana shunda. Bundan ham muhimi, yozuvchining o‘sha hayot hodisalarini o‘ziga xos tarzda badiiy idrok etishi, mag‘zini chaqib, ulardan xilma-xil original va teran ma’nolar topishi-kashf etishi hikoyalari o‘ziga xos joziba baxsh etgan.

Abdulla Qahhor ijodini o‘qitishga zamonaviy yondashuv darslar samaradorligini oshiradi va o‘quvchilar bilimining mukammallashuviga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

- 1.Karimov .N . XXasr adabiyoti manzaralari. T.O‘zbekiston.2009
- 2.Abdulla Qahhor.Asarlar.T. Adabiyot va san‘at.1987-89
3. B.To‘xliyev.Adabiyot o‘qitish metodikasi.T.»Yangi asr avlodi”.2006 4.ziyonet.uz-Axborot ta‘lim portal "Kutubxona sahifasi”.

МАКТАBLARDA PSIXOLOGIK XIZMATNI YO'LGA QO'YISH BO'YICHA USLUBIY TAVSIYA

Matkarimova Shahnoza Ne'matjonovna

Andijon viloyati Asaka tumani 59- maktab amaliyotchi psixolgi.

Anotatsiya: Ixtisoslashtirilgan sinf,maktab, maktab -intrnatlarida psixologik xizmat xalq ta'limi vazirligining 2002 yil 1 avgustdan 118-buyruği bilan tasdiqlangan "Xalq ta'limi tizimida psixologik xizmatni tashkil etish muvaqqat Nizomi"asosoda tashkil ekiladi.

Kalit soʻz:maktab, psixolgik xizmat, amaliy,jismoniy, oʻrta maktab.

Umumiy oʻrta ta'lim maktablarida psixologik xizmat ko'rsatishda tibbiy ko'rik xulosasiga muvofiq amaliy va jismoniy soғ bõlgan maktabda oqishga psixologik tayyor olti yoshli bolalarni qabul qilish, oquvchilarni kasb xunarga yo'naltirish hamda ularning qiziqishi,qobiliyati va layoqatlarini psixologik-pedagogik tashhislash ishlari deyarli tizimlashtirilgan .Ammo ixtisoslashgan sinf, maktab, maktab -intrnatlarida oʻrta ta'lim maktabidan farqli o'laroq, psixolog zimmasiga ko'proq ma'suliyat yuklanadi . Ixtisoslashtirilgan maktablarda amaliyotchi psixolog iste'dodli va iqtidorli bolalarga psixologik xizmat ko'rsatishi kerak.

Ma'lumki, ixtisoslashgan maktab va maktab intrnatlariga oquvchilarni qabul qilinishga xalq ta'limi vazirligining 2002-yil 6 martdagi "Fanlarni chuqur oʻzlashtirishga Ixtisoslashtirilgan sinf, maktab va maktab -intrnatlariga oquvchilarni qabul qilinish va chiqarish tartibi"ni tasdiqlash to'g'risidagi 40 -sonli buyrug'iga asosan oquvchilar aqliy va maxsus qobiliyatlarini aniqlash bo'yicha tanlov o'tkazildi.

Keyingi yillarda Ixtisoslashtirilgan maktablarda aqliy qobiliyatni tashxis etish bõyicha Raven , Ayzenk, Ketll testlari dan unumli foydalanilmoqda va bu ma'lumotlar ma'lum darajada oquvchilarni intellektini aniqlashga yordam bermoqda. Bunday tadqiqotlar, oquvchilarning maktabga moslashish jarayonini oʻrganish, e'tiborini jamlash , intellektual salohiyatini oshirish va Ixtisoslashtirilgan maktabda oqishning mohiyatini

tashkil qilishga yordam beradi. Ixtisoslashtirilgan maktablarda psixologik xizmatni yo'lga qo'yishda bolalarni turli maktablardan kelganliklari inobatga olinib , maktab - intrnatlariga moslashtirish ishlarni olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yozgi ta'tildan so'ng Ixtisoslashtirilgan maktab, maktab -intrnatlariga qabul qilingan bolalarda moslashuv jarayoni o'g'ir kechadi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qidigan bolalarda yozgi ta'tildan so'ng, o'qish boshlang'ich o'quvchilarni o'quv jarayoniga moslashtirish uchun bir qator muammolar paydo bo'ladi. Bular kun tartibining o'zgarishi, yangi fanlarning kiritilishi, o'quvchilarni bir yoshga ulg'ayishi va shu bilan ularga qo'yiladigan talablarning o'zgarishi bilan ifodalanadi. Lekin shuni ta'kidlash joizki, ular o'zlari ning o'qib yurgan sinflarga kelishadi , o'quvchilar, o'qituvchilar, maktab va sinf xonalar barchasi tanish , shuninguchun moslashish oson kechadi.

Ixtisoslashtirilgan maktabga endi qabul qilingan bolalar boshqa shahar va tumanlardan keladilar, maktab, o'qituvchilar va sinfdoshlar ning barchasi notanish, ota -ona va qarindoshlari bilan aloqa ma'lum muddatga uziladi. Bundan tashqari ovqatlanish tarkibi va tarkibi ham o'zgaradi. Eng muhimi ularning zimmasiga "iqtidorli "dagan maqom qo'yiladi , bu maqomga erishish o'quvchilarning ko'pincha ota -onalari, ustozlari va do'stlari orasida faxr tuyg'usi uyg'onadi. Shunday ekan, bir necha tanlovlardan muvaffaqiyatli o'tib, "iqtidorli "maqomiga ega bo'lib, ixtisoslashgan maktabga moslasha olmasligi uchun bolaning intellektual salohiyatini va qobiliyatini ruvojlantirish, biz pedagog va psixolog ning kamchiliklaridir. Bunday hollarda o'smir va o'spirinlarning o'qishga qiziqishi sonib , hayotning keyingi imtihonlarga "ishonchsizlik" bilan qarash tabiiy. Bu "ishonchsizlik "hayotda biror muvaffaqiyat va natijaga erishishda o'zining salbiy jihatlarini namoyon etadi. Shunday ekan, bolalarning ixtisoslashgan maktabga moslashtirish ishlarga ma'suliyat bilan yondashish kerak.

To'liq moslashtirish uchun bir kun yoki bir hafta yetmaydi. Birinchi navbatda o'qituvchidan yahshi muomala talab etiladi va ular tomonidan o'qish jarayonida o'quvchidan qanday tartib-qoidalarga rioya qilishlari kerakligi tushunib o'qiladi.

Tadqiqotlarga qaraganda , o'quvchilar o'rtasida maktabga moslashuv sentabr, oktabr oylarida o'tib, o'quvchilarning 50 -60 foizi to'liq maktabga moslashadilar. Bunday

òquvchilar jamoaga tez qo'shilib, maktab tartib -qoidalarini òzlashtiradilar , doim kayfiyatlari yahshi bòlib, òqituvchi talabalarini etirozsiz bajaradilar.

Ikkinchi guruhga kiruvchi (20-30 foiz)òquvchilarda moslashish jarayoni sekin kechib , ular jamoaga kirishib ketmasligi , dars jarayonida bezovtalanishi yoki diqqatsiz òtrishi, sinfdoshlari bilan dòstlashmasligi , òqituvchining tanbexiga diqqat bòlishi va òquv dasturini òzlashtirmasligi bilan ajralib turadilar.Bunday bolalarning moslashishi odatda 2-chorak ohiri 3-chorakka tògri keladi.

Uchinchi guruhga kiruvchi (10 -30 foiz)bolalar ijtimoiy -psixologik moslashuv qiyin kechadi . Bunday bolalar òquv dasturini òzlashtira olmaydilar, xulq-atvorida salbiy jihatlari namoyon bo'lib, ayrimlari maktabdan ketishga majbur bo'ldi.

Shuni hisobga olib , Ixtisoslashtirilgan maktablarga qabul qilingan òquvchilarning barchasiga moslashish jarayoni tez va oson kechishi uchun ularga imkoniyat yaratib berishimiz kerak. Buning uchun eng avvalo òquvchilarni maktabga qabul qilmasdanoq ularga "maktab ikkinchi uying"tushunchisi beriladi. Òquvchilarni maktab -intrnatlariga moslashishi oson kechishi uchun ularga individual yondashish va trening mashg'ulotlar òtish maqsadga muvofiqdir .

Bunday treninglar maqsadi òquvchilar bir biri bilan tanishib , do'stona iliqlik munosabatlarini òrnatishga , muomala madaniyatiga,pedagog -tarbiyachilar ga hurmat ehtrom bilan qarash ko'nikmalarini shakllantirishgaqaratilgan.

Òquvchilarni ixtisoslashgan maktablarga moslashtirishni rivojlantiruvchi trening mashg'ulotlar

1. MASHG'ULOT

Maqsadi:òquvchilarni bir birlar bilan yaqindan tanishtirish va qiziqishlari ni aniqlash.

Mashg'ulotning borishi :

Birinchi bo'lib òqituvchi, keyin òquvchilar ketma -Ketlikda ism -shariflarini , qayedan kelganliklarini va qisqacha qiziqishlari tògrisida aytib beradilar.

2 .MASHG'ULOT

Maqsadi:Òquvchilarning Ixtisoslashtirilgan maktab-internatida òqishdan maqsadini aniqlash va ularni qòllab quvvatlash.

Zarur materiallar:maxsus ochilib yoziladigan quti , rang baring qog'ozlar yoki turli tuman qoғozdan yasalgan òyinchorlar, ruchika

Mashg'ulot ning borishi :Òquvchilarga rang baringla qog'ozlarga yoki qoғozdan yasalgan òyinchorlarga òquv maskanida òqishdan maqsad va istaklarini yozish vazifasi beriladi. Maqsad va istaklari yozib bòlingach , har bir òquvchi baland ovozda òqib beradi va yozgan qoғoza larini qutiga soladilar. Quti yaxshilab berkitib , yil oxirigacha olib qo'yiladi. Quti òquv yili tugashi munosabati bilan hayrlashuv kechasida , tadbir yoki treninglarda ochilib, har bir o'quvchi òzining maqsadini òqiydi va maqsad -istaklariga yetgan-yermaganligi , yil oxirigacha maqsadning òzgarganligi yoki òzgarmaganligi tòğrisida fikrini bildiradi.

Maqsadlarni yozishda asosan sinfdoshlar bilan do'stlashish , yahshi baholarga òqish, musobaqa yoki ko'rik -tanlovlarda ishtirok etish va natijalarga erishish kabilarga to'xtalish tavsiya ekiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Umumiy psixologiya” F.I.Xaydarov N.I.Xalilova. Toshkent 2009
2. “Umumiy psixologiya” M.V.Voxidov. Toshkent. 1992 yil.
3. “Umumiy psixologiya” A.V.Petrovskiy. Moskva.1976

BOLALARDA QO`RQUV VA XAVOTIRLANISH XOLATLARINI TUZATISHDA MUSIQATERAPIYA USULIDAN FOYDALANISH

AXMADOVA INOBAT ABDIXOLIQOVNA

Surxondaryo viloyati Sho'rch tumani

49 maktab amaliyotchi psixolog

ANOTATSIYA Ma'lumki, qo`rquv barcha xissiyotlar ichida eng xavflilardan biri hisoblanadi. Unga bag`ishlangan bugungi kundagi qator tadqiqotlar ushbu ahamiyatli xissiyotni bunnan buyon tushunish uchun juda yaxshi zamin yaratmoqta.

Bu masala buyicha maxsus adabiyotlar unchalik ko`p emas. Shunday bo`lsa ham, maktabgacha va kichik maktab yoshi davridagi bolalardagi qo`rquv va xavotirlanish muammosi bugungi kunda ancha darajada dolzarb bo`lib kelmoqda. Shuningdek, ta`qidlash lozimki, qo`rquv va xavotirlanish muammosi bog`cha va boshlang`ich maktab amaliyotida etarsiz darajada e`tiborga olinmoqta. Lekin bolalardagi qo`rquv va xavotirlanish xolatini vujudga kelishining o`zi, albatta, birinchi galda ana shu maktabga borishi bilan bog`liq bo`lmoqta. Shu bois, bolalar hali bog`cha davridayoq xavotirlanishning maxsus psixodiagnostik testlaridan hamda korreksion mashqlardan o`tkan bo`lib, o`zlarining ongida ko`rquv xolati to`sig`ini zabt etishlari kerak.

Ma'lumki, qo`rquv soya singari insonni qadim zamonlardan buyon iziga ergashib qo`vib kelmoqda. U doyim xavf ostida yo`rgan qadimgi odamda ham bo`lgan. Biroq uning qo`rquvi instinktiv tabiatiga ega bo`lib, uning o`zi hamda tevarak-atrofidagi yaqinlarining hayotiga bevosita xavf xolatida bo`lgan. Qo`rquv

– insoniyat evolyutsiyasining ajralmas qismi. Chunki u hayot uchun g`oyat xavfli bo`lgan bemani va impul`siv harakatlarini oldini olgan.

Kalit so`zi: qo`rquv, maktab yoshi, xavotirlanish

Musiqaterapiya usuli yordamida bolalardagi qo`rquv xolatini tuzatish

Musiqaterapiyada davolovchi metod musiqa orqali bo`ladi. Musiqa bilan davolash hissiyotlarni pasayishida, qo`rquvda, til bilan bo`lgan muommalarda, tarbiyaning bo`zilishi kabi nuqsonlarda yordam beradi.

Ikkinchi jahon o`rishidan so`ng 2-ta mustaqil oqim ajralib chiqdi: amerikava shved maktablari.

Amerika musiqaterapiyasi 2 tomonlama davolovchi ta`sirlari bo`lgan uslubdir. Bu: moslashtiruvchi va muvozanatga keltiruvchidir. Musiqaning nafakat xissiyotlarning zo`riqishini normallashtiradi, balki xissiy muvozanat uchun ham asosiy joy egallaydi.

Shved maktabi - ruhshunoslikning eng chuqur qatlamida joylashgan bo`lib, musiqaterapiyani davolash jarayonida eng asosiy o`ringa quyadi. Al`tshuler davolashda shunday terapevtik yondoshishga asos soldiki, bu erda musiqa bemorlarning jismoniy holatiga ham katta o`zgartirish kirita olarkan. U bu printsipni mo`sikaterapiyaning o`z printsipi deb atadi. Bemorning ahvoriga qarab turli tonusdagi musiqalar tanlangan. Depressiya (to`shkunlik)dagi bemorlar uchun osuda musiqa tanlansa, ularni xayajonlantirish uchun baland, tez tempdagi musiqa tanlangan.

Musiqaterapiyada etakchi rolni musiqani to`g`ri tanlashni bilish tutadi. 1916 yili V.M.Bexterev shunday deb yozgan edi: «Musiqaviy asar insonlarning holatiga qarab, ularda turlicha taasso`rot qoldiradi, ayrimlari tiniqib, dam olishga sabab bo`lsa, ayrimlari nafaqat yoqmaydi balki asabiga tegadi. Bu inson ruhiyatiga bog`liqdir. Yurak o`rishi va nafas olish tempi musiqa ohangiga qarab o`zgaradi. Jangu-jadallar, marshlar vaqtida tez, jarangdor, kat`iy musiqalar insonlarni shijoat bilan ishga

kirishishlariga sabab bo'lgan, marsh ritmlari insonlarni tetiklantiradi. Val's esa soqinlantiruvchi holatga olib keladi.

Musiqqa asboblari ichida etakchi o'rinni organ tutadi. Uning aniq, jarangdor va davomli ohanglari ko'pchilikga yahshi ta'sir o'tkazadi. Yurak -qon tomirlari sistemasi musiqaga juda tez moslashadi. Bu paytda pul's pasayadi, yurak qisqarishi tezlashadi, qon bosimi pasayib, qon tomirlari kengayar ekan. Inson yoqimli musiqqa ta'sirida nafaqat tebrana boshlaydi, qayta uni birgalikda takrorlash boshlaydi.

Musiqaterapiyaning turli aspektlariga bag'ishlangan adabiy tahlillar L.S.Brislovskiy (1971), V.Yu.Zav'yalov (1995), K.Shvabe (1974) va boshqalarning asarlarida yoritilgan. Musiqaterapiyaning 4-ta asosiy yo`nalishi bor:

Psixoterapiyada emotsional faollashuv;

Shaxslararo muloqot malakalarini rivojlantirish;

Psixovegetativ jarayonlarga to`g`ri yondashish ta`siri;

Psixovegetativ jarayonlarga to`g`ri yondashish ta`siri; Psixovegetativ jarayonlarga to`g`ri yondashish ta`siri;

Estetik talablarining ko`chayishi katarsis-emotsional holatini tartibga soluvchi sharoit.

Shaxsiy kechinmalarni to`shinishini engillashtirish; hayotiy muommalarni konfrontatsiya kilish; jamiyatdagi faollikning oshishi.

Mijozlarning faoliligiga karab, musiqaterapiya jarayonidagi darajalar faol va so`st bo`ladi. *Faol darajada* - mijoz nafaqat eshitadi, xatto o`zi ham bunda ishtirok etadi. *So`st darajada* - mijoz faqat eshitadi. Faol musiqaterapiyada musiqaaasboblarni chalish yakka va guruh tartibida bo`lishi mumkin.

asar - musiqani yaxshi eslab qolish yoki to`shinishi uchun undagi kayfiyatlar, obrazlar, jarayon haqida ma`lumot berish etarlidir:

Aloqa bag`lovchi psixoterapiya mijoz va ruhshunos orasini yaqinlashtiradi, bunda musiqa birgalikda tinglashiladi va ishonch paydo bo`ladi.

Reaktiv psixoterapiya **katarsis**ni zabt etishga yo`naltirilgan.

Bu davolash usullarida guruxda musiqa tinglanadi, keyin shaxsiy holatlar, taasurotlar, fikrlar, fantaziyalar muhokama qilinadi. Bitta mashg`ulot 5-10 daqiqalik eshitishidan iborat.

asar - asosiy og`irlikni bildiruvchi, zo`riqishli musiqadir. Bu asar mijozni o`ylashga, fikrlashga majbur qilishi shart. Bu asar ko`proq analizga sabab bo`lishi kerak.

asar - zo`rikishni echib, asoyishtalikni qaytarishga xizmat qilishi kerak, yoki bo`lmasa ayrimlardagi to`shkinlikni ko`taruvchi vosita bo`lishi kerak.

Guruhda ishlash jarayonlari ko`pgina qo`shimcha vazifalardan iboratdir:

Mijoz boshqalarga qarab kimga bu asar qanday ta`sir qilayotganligini anglay olishi kerak;

Eshitirilgan asarlardan qaysilari guruhning qaysi a`zosiga mos keladi.

Musiqiy asarlarning ijro etilishi, ishonchga asoslangan muhitni keltirib chiqaradi;

Musiqaterapiyaning faol varianti uchun ko`ng`iroqchalar, baraban, tsimbala tanlanadi.

Mijoz o`zi va sherigi uchun asbob tanlaydi va o`rtada musiqiy dialog boshlanadi;

Guruhlardagi so`st musiqaterapiya muntazam holda haftada 2 marta (6-8 kishi orasida) o`tkaziladi, bunda klassik musiqa tinglanadi. Bundan maqsad

– mijoz kayfiyatini o`zgartirish, kechinmalardan chalg`itish, diqqatni chalg`itishdan iborat.

JACK LACAN: ABOUT THE SOURCES AND NATURE OF POWER

Mamarasulova Farida Toshtemirovna

Samarqand shahar 11-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Yoshlar Ittifoqi yetakchisi

Mamarasulova Farida Toshtemirovna

SamSu Xalqaro ta'lim Psixologiya fakulteti magistranti

Annotation: The article organizes the political ideas of Jacques Lacan, the founder of the School of Structural Psychoanalysis. In particular, it seeks to explain the nature and origins of power through its “concept of subject” and “mirror stage.

Keywords: *psychoanalysis, power, politics, topic, speech.*

The teachings of Jacques Lacan, the answers to questions about the scope of the impact of structural psychoanalysis on the development of political and immediate political ideas, are concerned with understanding what is radically new to twentieth-century political thought. The main difficulty in elucidating this problem is that Lacan never set himself the task of saying anything personal-political. Unlike Freud, he did not organize the phenomena of mass consciousness, and like Jung in this or that political ideology he did not seek archetypal signs of collective unconscious life (in the language of totalitarian and psychoanalysis, fascist regimes in the spirit of the Reich and From). Organizing politics, in his view, is not the task of direct psychoanalysis, but rather a multi-philosophy. Also in France in the 1940s-1950s. mainly the question

of psychoanalysis and its relation to linguistics, mathematics, and literature (but not to politics) as a science. But all that changed in the late 1960s, when enthusiastic adoption of psychoanalysis, which encompassed representatives of almost all scientific disciplines. There are many reasons for this, but the main point was undoubtedly the "psychologization" of political speech caused by the "May Revolution" of 1968. Lacan's doctrine was well suited for such a link between psychoanalysis and politics. Many authors note the enormous role of the Lacanian doctrine in the events of May 1968; the revolutionary slogans of "minimizing the word" and "imagining in power" were undoubtedly Lacanist in nature. Lacan avoided an open political position, and his attitude to the revolutionary sentiments prevailing in society was questionable. According to him, the revolution always makes it more brutal than the despot. In Lacan's political reflections, the phenomenon of power, which the author allegedly hated, occupies a special place. Whether it was the hypnotic power of dictators, the power of teachers, or the manipulative power of tyrants, all his appearances were equally unpleasant to him. Avoiding any political work, therefore, Lacan simultaneously recognizes that psychoanalysis is closely related to history and that psychoanalysis as a historical discipline is methodologically organized, and that the contradictions of these texts do not have to be "removed" or "resolved". Large and bulky accounts are only important for working with them, and this work inevitably turns out to be a political affair. Some of Lacan's followers, such as Oltusser, Badiou, Zizek, and others, accepted this thesis as an invitation to action: it can be observed that much of their work was devoted to the influence of the school of social and political, structural psychoanalysis. But little of Lacan tried to avoid any psychoanalytic reductionism, that is, an attempt to explain certain socio-political phenomena only with

the help of psychoanalysis. Among his followers, there are those like him who are skeptical of the idea of combining psychoanalysis and socio-political analysis. "How can a psychoanalyst say anything about that?" asks Jacques-Alain Miller, heir and curator of the Lacan manuscripts. "You have to ask yourself if it is possible to talk about politics from a psychoanalytic point of view, because patient analysis is only an individual thing". However, it would be a mistake to view psychoanalysis as a separate hermetic system that organizes the psyche of the individual - Lacan's little is opposed to any form of such atomistic psychology. In his view, analyzes are analyzed in the act of psychoanalysis only when they develop a relationship with another, that is, with the analyst. This connection refers to a special social connection created in the process of psychoanalysis, which Miller calls "minimal social connections".

The positions of Freud and Lacan on the question of the interdependence of personal and social consciousness can be called polar. According to Freud, psychoanalysis deals with the analysis of culture, which means that it can treat little as a political science. In Freud's model, the conflict between social and individual is resolved within the framework of psychoanalysis. In Freud's view, "from the outset, individual psychology can at the same time be regarded as social phenomenon which are mainly the subject of psychoanalytic research". According to Freud, "the opposition of social and narcissistic mental movements belongs to the field of individual psychology and cannot serve as a feature that distinguishes it from social psychology or the psychology of the masses." In this regard, it can be argued that psychoanalysis has the right to initiate a clear analysis of society, since every social is always reduced to the individual. Lacan, however, considers the evidence leading to psychoanalysis to be

the main analytical method of social phenomena, which is highly questionable and unnecessarily reductive. In this regard, the French thinker recalls Freud's words: “Attempts to apply psychoanalysis to a cultural community are meaningless or ineffective. But caution is required: it’s just a resemblance. It is dangerous to separate not only people, but also concepts from the field in which they were born and developed”. If Freud allows such “dangerous” behavior from time to time, Lacan will be more cautious about it. At the 13th Congress of Francophone Psychoanalysts in 1950, he said that since the experience of psychoanalysis was limited to the scope of the individual, he had no right to demand an understanding of all sociological objects, or even to understand them. the root causes of what is happening in society today. Yet psychoanalysis, which works only with the individual, has discovered in the analytical experience the “tension” that plays a key role in all societies, as if dissatisfaction with civilization has revealed the point of contact between nature and culture. If you make the appropriate changes, you can expand the tools of psychoanalysis and use it in all practical humanities [6, p. 125-126]. In *Mirror Stage*’s little work, which is important for Oz’s later work, Lakan uses this term (reflection scene) to try to shed light on function I in the context of the experience presented by psychoanalysis about me, pitting us against any philosophy directly derived from Cogito. If we consider the subject primarily as a biological being, we can conclude that newborns are completely dependent on others - a dependency necessary for their lives. Lacan demonstrates that this button dependence, “before the actual general term of the real minority”, then continues to have little effect, i.e., manifests itself in the period of complete subjectivization, which creates a radical division of the minority or fragmented subject. He jumps into the “symbolic command stage of the

car” and begins to rush with an imaginary sense of little autonomy and unconscious disobedience to authority. This “development of a false or imaginary image in the scene of the Ego window means for Lacan that I was formed in a state of radical alienation”. That is why Lacan sees the whole consciousness of humanity as paranoid.

Rejecting the notion that power is natural and created by itself in nature, Lacan argues that the origin of power is entirely cultural, because the use of any force requires the expansion of that power to “others”. Not only is the mind paranoid, but each state of imaginary identification with the "others", that is, access to the "social dialectic", the symbolic order in which power relations are created, is based on "paranoid alienation" and is a social turn from the mirror. This situation forces us to “resolutely turn all human knowledge into the mediation of the will of others,” and it is this desire that is the basis for the formation of any orderly force. Such a desire is the desire to be "different" at the same time, the desire to have what the "other" has, but at the same time the desire to destroy the "other" in order to deny the possibility of existence. The "other" means "not me," in other words, the desire to have absolute power and dominion over others. Few of these desires, nor of the natural-legal origins of the power relations on which they are based, are created by "fabrications and prohibitions," so that they are derived from culture. This means that the force ceases to be a disordered natural gestalt in the process of formation, but becomes nothing more than a set of dynamic relationships between subjects. Thus, power is seen as a purely discursive and dialogic phenomenon, which arises only when a special ruling group (or individual) has to perform some special function of their own, which requires the participation of both rulers and subjects who agree to rule. For Lacan,

power is equated with the construction of narratives that begin directly before the birth of the subject, because "the subject ... dominates the speech, which occupies little place in the all-encompassing movement - even if its name is determined from birth." The child's obedience to this narration continues until he escapes from the Oedipus complex, which was aggravated by the Father's fear of castration during this period, which "forbids the child's kinship desires." It is known that any child should give up the role of the mother's phallus", but at the same time she is promised "access to the phallus object" in a short time. Accordingly, the subject has an imaginary sense of imaginary "always left" power, which is the basis for the child to submit to the power of "others" in the future. An already mature subject perceives "others" as something inseparable and self-sufficient, which has a phallus, which means that it has the power to give the subject access to it.

References.

1. Dyakov A.V. Jacques Lacan. The figure of a philosopher. - M.: Territory of the future, 2010.
2. Lacan J. Seminars. Book 7 (1959-1960). Ethics of psychoanalysis. - M.: Gnosis; Logos, 2006.
3. Yannis Stavrakakis. Lacan and the political. - New York: Routledge, 1999.
4. Freud Z. Psychology of the masses and the analysis of the human., 2009.
5. Freud Z. Dissatisfaction with culture. - lane. A.M. Ruth-kevich according to the publication: Freud S. Studienausgabe. Bd. IX Frankfurt a. - M., 1974. ^

BOLA TARBIYASIDA OTA- ONALARNING PSIXOLOGIK BILIMLARNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI

Ibaydullayeva Surayyoxon Xabibullayevna

Andijon viloyati Asaka tumani

Xalq ta'limi tasarrufidagi 60-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada siz: bola tarbiyasida ota onasining psixologik bilimlarni yuksaltirish haqida ma'lumotlarga ega bo'lasiz.

Kalit so'z; bola psixologiyasi ota ona psixol, psixologik bilimlar bola taraqqiyoti.

Bola kamolotini, taraqqiyotini, rivojlanishini oilasiz tasavvur qilib bo'lmaydi, zero bola oilada tug'iladi, o'sadi va shaxs sifatida shakllanadi. Shaxs tarbiyasi va kamolotida oilaning, oilaviy tarbiyaning ro'li yuqori hisoblanadi, ayniqsa shaxsning aqliy va axloqiy kamolotida oilaning, ota-ona va yaqin kishilarning o'rnini salmoqlidir.

Pedagogik va psixologik adabiyotlarda quyidagicha tarbiya turlari keltirilgan.

1. Axloqiy tarbiya- bolada kamtarlilik, xushmuomilalik, o'zaro xurmat, insonparvarlik, vatanparvarlik, burchga sadoqat, to'g'ri so'zlik kabi xislatlar shakllantiriladi.
2. Estetik tarbiya- bolani voqealidagi, san'at, tabiatdagi, kishilarning ijtimoiy va mehnat munosabatlaridagi, turmushdagi go'zallikni idrok qilishga o'g'atish.
3. Jinsiy tarbiya- bola organizmidagi fiziologik o'zgarishlarni va gigenik qoidalarni o'rgatuvchi tarbiya
4. Iqtisodiy tarbiya- bolada iqtisodiy bilimlarni va pulga to'g'ri munosabatni shakllantiruvchi tarbiya.

5. Jismoniy tarbiya-bolada sogʻlom turmush tarzini shakllantirishga qaratilgan tarbiya.

Maʼlumki islom dini muqaddas manbalaridan biri hadislarda ham bola tarbiyasi, oilaviy munosabatlar keng yoritib berilgan. Quyida hadislardan bir necha misollar keltiramiz. ”Tangri nazdida bandalarning eng yaxshisi oʻz ahli ayoliga foydasi koʻp tegadigan kishidir”, “Farzandlaringizni izzat-ikrom qilish bilan birga odob-axloqini ham yaxshilang”, “Sizlarning har biringiz bamisoli choʻpondirsizlar va oʻz qoʻl ostingizdagilarga masʼuldisizlar. Podshoh oʻz fuqorolariga, er oʻz ahli ayoliga, xotin erining uyiga, hodim oʻz xojasi moliga, farzand oʻz otasi mulkiga masʼuldir. Demak har birlaringiz masʼuldirsizlar”, “Hech bir ota oʻz farzandiga xulqu odobdan buyukroq meʼros berolmaydi”. Keltirilgan manbalardan koʻrinadiki, demak diniy manbalarda ham oila va oilaviy munosabatlar, farzand tarbiyasi, ota-onalarning oiladagi burch va masʼuliyatlari va oʻz navbatida farzandning ota-ona oldidagi vazifalari, oila aʼzolarining bir-biriga hurmati muqaddas qadriyatlar sifatida qadrlanar ekan. Oilada bola tarbiyasi borasida koʻplab allomalarimizning oʻz falsafiy-etik, sotsiologik va psixologik qarashlari mavjud. Shunday allomalardan biri Abu Nasr Farobiy, u oʻz asarlarida “Har bir ota-ona oʻz farzandi uchun birlamchi ustoz, yoʻl koʻrsatuvchi ekanligi va aynan ular bolada taʼlim-tarbiyaga kerakli tayyorgarlik holatni shakllantirish taʼsiriga ega” ekanliklari toʻgʻrisidagi fikrlarini keltirib oʻtgan va mutafakkirning bu qarashlari ayni zamonamizda ham oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan aksincha yanada kuchaymoqda. Abu Ali Ibn Sino oilaviy munosabatlar, bola tarbiyasi borasidagi qarashlari bilan butun Yevropa xalqi eʼtrofiga sazovar boʻlgan. Ibn Sinoning pedagogik va psixologik qarashlari ijtimoiy asosda qurilgan boʻlib, u bola tarbiyasida umuminsoniy tamoyilning qoʻllanilishini yoqlab chiqqan va tariyachi ota-onalarga bolani qattiq tana jazosidan koʻra, shaxsiy ibrat orqali tarbiyalash

ma`qulligini uqtirgan. Mutafakkirning qalamiga mansub bo`lgan “Donishnoma”, “Risolayi ishq”, “Tib qonunlari”, “Uy xo`jaligi” kabi qator asarlari O`rta Osiyo xalqlari axloq-odobi, psixologiyasi va tabobat olamida alohida o`rin tutgan ilmiy tadqiqotlar hisoblanadi. Alloma oilaviy munosabatlarning turli tomonlarini yoritarkan, avvalom bor oila boshlig`i ham nazariy ham amaliy jihatdan tarbiya masalalarini o`zlashtirmog`i lozim. Agar oila boshlig`i tajribasiz bo`lsa, u o`z oila a`zolarini yaxshi tarbiyalay olmaydi, oxir oqibat u yaxshi ijobiy natijalarga erisha olmaydi degan fikrlarni ilgari surgan.

Xulosa o`rnida shuni aytmoqchimanki ota-onaga nafaqat pedagogik balki psixologik bilimlar ham zarur, chunki shaxs shakllanishida krizis davrlarini boshdan kechiradi. Bu krizis davrlarida bolada turli xil o`zgarishlar kuzatiladi, masalan 3 yosh krizisida bola tevarak-atofiga, ota-onaga taqlid qila boshlaydi, bu vaqti bola berilgan odob-axloq qoidalari yoki nasixatlarni emas balki ota-ona nima qilsa shuni takrorlaydi, ko`p hollarda bolaga yolg`on gapirish yomon ekanligini uqtiramiz-u lekin bola ko`z o`ngida o`zimiz yolg`on gapiramiz va shu orqali bilmasdan bolada yolg`on so`zlar ishlatish mumkin ekan degan fikrni uyg`otamiz.

Bunday vaqtlarda ota-ona bolaning yosh davrlari xususiyati, kommunikativ muloqot haqidagi bilimlarga ega bo`lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Psixologiyadan maruzalar matni. Toshkent.1999y
2. “Umumiy psixologiya” M.V.Voxidov. Toshkent. 1992 yil.
- 3.” Umumiy psixologiya” A.V.Petrovskiy. Moskva.1976
- 4.” Bolalar psixologiyasi ocherklari” P.I.Leventuev. A.A.Askarxo`jaev.

BOLA TARBIYASINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATARI

Samarkand viloyati Toyloq tumani 27- umumiy o'rta ta'lim maktabi direktori.

Jo'raqulova Munira Suyunovna

Annotatsiya: Jamiyatda o'sib kelayotgan har bir yosh avlodning ertangi kuni qanday kelishi, hamda uning ham jismoniy ham ma'naviy jihatdan yetuklik darajasiga ko'tarilishi uning psixologiyasiga bog'liq. Shuning uchun ham hozirda bolalarni oilada qanday muhitda tarbiya topayotganligi barchamiz uchun juda dolzarb mavzudir.

Kalit so'zlar: Psixika, go'daklik, bolalik, yetuklik, qarilik, genetikpsixologiya, emperik usul.

Ijtimoiy hayotimizdagi o'zgarishlar mustaqil respublikamizdagi demokratiyaning tantanasi, huquqiy davlat tizimiga intilish psixologiyaning qonuniyatlari va ilmiy materiallarini o'rganish hamda ulardan turmushda foydalanishni talab qiladi. Psixologiya fani tarmoqlaridan biri – bolalar psixologiyasidir. Bolalar psixologiyasida bolaning tug'ilgan paytidan boshlab , to maktab yoshiga yetgunga qadar psixik jihatdan taraqqiy etishi qonuniyatlarini va shaxsiy psixologik xususiyatlarning tarkib topishini o'rganadigan fandır. Bola inson sifatida tashqi jihatdan katta yoshli odamlarga o'xshasa ham , o'zining psixik jarayonlari va shaxsiy psixologik xususiyatlarning mazmuni jihatidan katta yoshli odamlardan keskin farq qiladi.

Hozirgi davrda butun dunyoda boshqa fanlar bilan aloqadorlikda psixologiya fani ham jadallik bilan rivojlanib bormoqda. Bir necha yillardan buyon psixologiyani bir nechta tarmoqlarga bo'lib o'rganib kelinmoqda. Shulardan biri “Bolalar

psixologiyasi”dir. Bolalar psixologiyasi - psixologiya fanining alohida tarmog’i bo’lib, u turli yosh davrlarida bola psixik taraqqiyotining qonuniyatlarini, shuningdek, bir yosh bosqichida boshqasiga o’tish qonuniyatlarini o’rganadi. Bolalar psixologiyasi fanining asosiy e’tibori tug’ulgandan yetuklik davrigacha inson psixikasi va ongning qanday rivojlanishiga qaratilgan. D.B.Elkonin yozganidek, bola jamiyat a’zosi va shaxs sifatida shakllanib borar ekan, uning psixikasi rivojlanib, olamni aks ettirish qobiliyati go’daklikdan yetulik davrigacha murakkablashib va takomillashib boradi. Ushbu jarayonning o’ziga xos xususiyatlari, uning qonuniyatlarini bolalar psixologiyasi tadqiq etadi.

Bolalar yoshiga, shaxsiga va rivojlanish bosqichiga qarab turli xil jismoniy va hissiy ehtiyojlarga ega. Rivojlanish psixologiyasi, pediatriya va nevrologiya fanlari bo’yicha o’nlab yillar davomida olib borilgan izlanishlar dastlabki besh yil bolaning natijalari uchun juda muhim ekanligiga asoslandi. Bola ulg’aygach, ular atrof-muhitni o’rganish, og’zaki va mulohaza yuritish ko’nikmalarini o’rganishadi, boshqalar bilan muloqot qilish va oxir-oqibat o’z oilalaridan mustaqillikni himoya qilish bosqichlariga o’tishadi.

So’nggi bir necha o’n yilliklar ichida balog’at yoshi pasaymoqda va bu bolalikning tobora erta yakunlanishiga olib kelmoqda. Ham genetik, ham atrof-muhit omillari balog’at boshlanishiga ta’sir qiladi va kuzatuvchilarning fikricha, jinsiy balog’atga yetish vaqti qaysidir darajada bolalikni baholashni anglatishi mumkin va balog’at yoshining tezlashish o’lchov bo’lishi mumkin.

Bola rivojlanishini tushunish bu - bolalarni tug'ilishdan o'spirinlik davriga qadar bo'lgan tezkor jismoniy va ruhiy o'zgarishlar ko'pincha ota-onalar va yaqinlarni ularga qanday qilib eng yaxshi tarzda jalb qilish va qanday yordam berish kerakligi haqida savol tug'diradi. Bolaning rivojlanish jarayoni sezgi ongidan va nozik vosita ko'nikmalaridan tortib, til va ijtimoiylashuvgacha bo'lgan hamma narsani o'z ichiga oladi. Rivojlanishning rivojlanishiga bolaning irsiy tarkibi, atrof-muhit va bilim qobiliyatlari kuchli ta'sir qiladi. Ota-onalar va tibbiyot mutaxassisleri ko'pincha rivojlanish bosqichlarini, masalan bola gapirishni yoki o'qishni o'rganishni o'rganib, o'z tengdoshlariga nisbatan o'sishini kuzatish uchun foydalanadilar. Ushbu bosqichlar ba'zi holatlarda bolada har qanday nogironlik yoki xatti-harakatlardagi muammolarni aniqlashga yordam beradi, shuning uchun ularni erta hal qilish mumkin, ammo shuni ta'kidlash kerakki, ushbu ko'rsatkichlar bolaning yakuniy qobiliyatiga ta'sir etmasligi mumkin.

Barchamizga tarixdan ma'lumki, yevropa olimlari bilan bir qatorda o'tgan ajdodlarimiz bolalar va yoshlar psixologiyasining muammolari izchil va atroflicha muayyan yo'nalishda, ma'lum konsepsiya asosida o'rganmagan bo'lsa ham, ularning asarlarida mazkur holatlarning aks etishi, namoyon bo'lishi, rivojlanishi va o'zgarishlari to'g'risida qimmatli fikrlar keltirilgan. Misol tariqasida, Alisher Navoiyning "Xazoyin-ul maoniy", "Mahbub ul-qulub" va boshqa asarlarida yetuk, barkamol insonning axloqi, ma'naviyati, odamlarga munosabati to'g'risida qimmatli mulohazalar yuritilgan. Ana shu psixologik kategoriyalar ijtimoiy adolat qaror topishi uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan. Yusuf Xos Hojibning "Qutatg'u bilig" asaridagi bosh masalalardan biri komil insonni tarbiyalashdir. Bundan tashqari

Farobiyning “Fozil odamlar shahri”, “Masalalar mohiyati” kabi asarlarida insonni tarbiyalash borasidagi barcha ko’rsatmalar berib o’tilgan. Bundan ko’rinib turibdiki bizning ajdodlarimiz davlatni yuksaltirish uchun avvalo o’sib kelayotgan avlodni to’g’ri tarbiyalash bilangina erishish mumkinligini ta’kidlab o’tganlar.

Bundan xulosa qilishimiz mumkinki, ota-onalar bolalarga psixologik jihatdan yordam va ko’mak berishsa ular jamiyatda o’z so’zi va o’rniga ega bo’ladigan yetuk shaxs bo’lib yetishishadi. Bu esa o’z navbatida jamiyatimizning ertangi kunini belgilab beradigan eng muhim ma’naviy kuchdir. Uni har tomonlama qo’llab quvvatlash va amalgam oshirish uchun albatta birinchi navbatda har bir oilada o’ziga xos psixologik muhit va sharoit yaratish lozim. Shundagina jamiyatda o’sib kelayotgan har bir yosh avlod ertangi kelajakda albatta o’z o’rniga ega bo’ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G’oziyev E.G’ Umumiy psixologiya. T.: O’qituvchi, 2010. 75-b
2. Nishanova Z.T., Flalimova, G. Turg’unboyeva A.G’, X.asranboyeva M. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi; T-2017 195-b
- 3 By Kendra Cherry, Medically reviewed by Aron Janssen, MD. Child Psychology and Development on November 19, 2019.

BARKAMOL AVLOD SHAXSINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK TAMOYILLARI

Samarkand viloyati Toyloq tumani 27- umumiy o'rta ta'lim maktabi direktori.

Jo'raqulova Munira Suyunovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab amaliyotchi psixologlarining yoshlar dunyoqarashida ona vatan, xalq va uning tarixiy ildizlari asosidagi boy milliy ma'naviy merosimiz haqidagi tushunchalarga hurmat nazari bilan qarash hamda yoshlar ongida millat, milliy axloq, milliy g'urur, milliy tarbiya, milliy salohiyat, Vatan qayg'usi va shu kabi tushunchalar singdirib borilishining psixologik jihatlari haqida ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: g'oya, barkamol shaxs, ruhiy olam, qadriyat, asos, ong, fazilat.

Barkamol shaxsni shakllantirishda uzluksiz ta'lim tizimining o'rni va ahamiyati benihoyadir. Shu jihatdan ham Kadrlar tayyorlash milliy dasturining milliy modelida shaxsni shakllantirishga alohida ahamiyat berilgan. Demak, bugungi kunda barkamol avlod shaxsini voyaga yetkazish davlat siyosati darajasida amalga oshirilmoqda. Sog'lom hayot, sog'lom turmush tarzi, sog'lom e'tiqod, barkamollik kabilar shaxs faoliyatining asosiga aylanadi.

Shaxs faoliyatining mazmunida milliy qadriyatlarga sadoqat, jamiyatdagi tinchlik, xotirjamlikni saqlashga ongli munosabatda bo'lish, tinch va farovon hayotni yaratish, ijtimoiy ma'naviyatni yuksaltirishga intilish kabi omillar asosiy o'rin egallaydi. Shu sababli bugungi yoshlar dunyoqarashida millat, Ona tuproq, Ona vatan, xalq va uning

tarixiy ildizlari asosidagi boy milliy ma'naviy merosimiz haqidagi ma'lumotlar rivojlanib bormoqda.

Yoshlar ongida millat, milliy axloq, milliy g'urur, milliy tarbiya, milliy salohiyat, Vatan qayg'usi, Vatan sog'inchi va shu kabi tushunchalar singdirib borish ularning milliy dunyoqarashini kengaytirish tarbiya jarayonining asosiy omillaridan hisoblanadi. Ularning o'z faoliyatida jamiyat va davlatning ma'naviy muhitiga munosib hissa qo'shishni o'zining muqaddas burchi deb bilib, iymon, e'tiqod, mehr, vatanparvarlik, do'stlik insonga cheksiz muhabbat, muruvvatlilik, qanoatlilik, sabr toqatlilik, saxiylik, milliy g'urur kabi fazilatlarni o'zlarida mujassam etmoqdalar. Bu mislsiz tengi yo'q ishda psixologlarning, ta'lim sohasida xizmati benihoyat kattadir. Chunki, maktab psixologi o'quvchilarni barkamol shaxs bo'lib, yetishtirishda har ta'sir ko'rsatadi. Psixolog o'quvchilar jamoasining tarbiyaviy darajasini o'rganib, unga ta'sir ko'rsatish mahoratiga ega bo'lishi tarbiyaviy tadbirlarni o'quvchilarning ruhiyatiga qanchalik ijobiy ta'sir etganini kuzatib, uni yanada rivojlantirishi, takomillashtirilishi, tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'z bilimini boyitib borishi lozim.

Tarbiya uch narsaga ehtiyoj sezadi: iste'dodga, ilmgava mashqqa degan edi, ulug' olim Arastu. Ana shu g'oyalarga asoslangan holda psixologlar quyidagilarga amal qilishlari lozimdir:

- tarbiyada ulg'anayotgan inson shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o'smir va yosh yigitlarning betakror va o'ziga xosligini hurmatlash, uning ijtimoiy huquqiy va erkinligini etiborga olish;
- milliylikning o'ziga xos an'ana, vositalarga tayanish, jahon madaniyatining ilg'or

tajribalariga asoslanish, o'quvchilar faoliyatida tarbiyaviy jarayonning asosini tashkil qilish, qiziqarli, to'laqonli bolalar yosh jihatlariga mos hayoti iqlimini yaratish, mehnat, hayriya, ijtimoiy foydali, ijtimoiy ko'ngilaochar va shunga o'xshash tadbirlarni tashkil etishi lozim.

Demak, maktab amaliyotchi psixologi jamiyat hayotida yetakchi o'rin tutuvchi murakkab shaxs strukturasi ega bo'lgan insonning kasbiy qiyofasidir. Psixologning tayyorgarligi va bilimlar integratsiyasi, muomala madaniyati, psixologik vaziyatlarni e'tiborga olish kabilar kuchli bo'lishi kerak. Yuksak saviyali zo'r mahoratli psixologlarga xalq orzusidagi barkamol shaxsni tarbiyalaydi. Xalqimizda tarbiyachilik san'ati qadimdan juda yuksak darajada rivojlangan. Sharq mutafakkirlari, pedagogik olimlar barkamol insonni yetishtirish uchun tarbiya naqadar zarurligini, uning mohiyati va mazmunini asoslab berganlar. Ilm insonni yuksaklik sari olib boradi. Abdulla Avloniy aytganidek: "Ilm insonlarning madori, hayoti, porloq kelajagi, rahbari najotiga aylangan". Ilm inson uchun g'oyat oliy va muqaddas fazilatdir. Shuning uchun avvalambor ilmi, tarbiyali bo'lmoq har bir yosh insonning burchi.

Shu maqsadda ko'nglida eng oliy orzularni jamlab, maktab amaliyotchi psixologi ter to'kib ishlaydi. Ularning mehnatini hurmat qilib, bergan bilimlarini egallamoq kerak. Behbudiy aytganidek: "Dunyoda turmoq uchun dunyoviy fan va ilm lozimdir". Ibn Sino ta'kidlaganidek: "Kimga qanday pandu nasihat qilsang, unga avvalo o'zing amal qil". Albatta, bunda o'qituvchining bilimi, mahorati beqiyosdir. Amaliyotchi psixologning bilim darajasi sharqona fikr yurita bilishi, ish bilan harakatning birligi maktab o'quvchilarining ijodiy fazilatlarini takomillashtirishda muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoev. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. T.: "O'zbekiston"2017 486 bet.
2. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. T.: O'qituvchi, 2010
3. Djurayev R.X, Inoyatova M.E. Iste'dodli farzand tarbiyasi. Ota onalar kitobi. Toshkent, 2013
4. Do'stmuhamedova Sh.A., Nishonova Z.T. va boshqalar. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya T.: Fan va texnologiyalar, 2013

VI БЎЛИМ. ТЕХНИКА ВА ТЕХНОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ В ЦИФРОВОМ АВТОМАТЕ

Баймуратова Ирина Викторовна

Студентка-магистрантка, педагог по информационным технологиям

Ташкентский государственный технический университет

имени Ислама Каримова

Узбекистан, г. Ташкент

E-mail: xerson2681@gmail.com

Бозоров Эркин Ходжиевич

Профессор технических наук

Институт Ядерной физики АНРУз.

Узбекистан, г. Ташкент

Аннотация В статье описывается понятие информации и представления информации в цифровом автомате .

Ключевые слова: Информация, позиционные ,непозиционные системы счисления, бинарный код.

-Что же такое число?

С развитием обмена-торговых отношений, развивалась и потребность в цифрах.

Числа и цифры были с начало привязаны именно к определенным предметам, которые потом переросли в системы счисления.

Система счисления:

- даёт понятие множеств целых или вещественных;
- каждое число даёт уникальное представление для каждого числа
- отражает алгебраическую и арифметическую структуру чисел.

Если рассматривать информацию, как объект изучения в науки информатики, то электронно- вычислительные машины(ЭВМ) являются техническими исполнителями по обработки данной информации. Зная, что вся информация в компьютерах находится в виде наборов и комбинаций цифр, целесообразно сказать, что познание цифровой зависимости – есть познание самой информации. В этом случае вся работа будет основана на изучении систем счисления и работы данными системами.

Все известные системы счисления подразделяются на позиционные и непозиционные.

Позиционными системами счисления считаются ,такие системы при разложении которых можно выделить основание данной системы и числовой смысл меняется от положении цифры в данном числе. Разложение производится по формуле:

$$T = a_n q^n + a_{n-1} q^{n-1} + \dots + a_1 q^1 + a_0 q^0 + a_{-1} q^{-1} + \dots + a_{-m} q^{-m},$$

Где T –это число, основанием числа является q; a - коэффициенты ряда, т.е. цифры системы счисления; n, m - количество целых и дробных разрядов соответственно.,то наиболее используемая в повседневной жизни является десятичная система счисления, которая содержит в себе арабский цифровой ряд.(0,1,2,3,4,5,6,7,8,9)

Название систем счисления происходит от количества содержащихся в них цифр. Данная система счисления была открыта индусскими математиками в 400г н.э., но широко применять данную систему счисления начали арабы с 800 г.н.э., отсюда эта система счисления получила название арабской , с 1200г. Н.э., она стала применяться в Европе и называться десятичной.

Если в системе счисления содержится 3 цифры, то это троичная система, если 7-симметричная, но в информатике используют чаще всего три типа систем счисления. Это 2-двоичная, 8-восмиричная, 16-шестнадцатиричная.

Если рассматривать позиционные системы может возникнуть вопрос, какая система счисления и почему используется в цифровых автоматах. Давайте определим это, рассмотрев строение компьютера. В компьютере для хранения информации используют ячейки памяти, которые называются триггерами и регистры. Если рассмотреть строение триггера, то оно имеет только два положения переключателя: “включено”, то есть «1» и “выключено”-«0». Значит, триггер несет информацию в один бит.

Отсюда следует определение длины числа- это количество позиций или разрядов в записи числа.

Таблица №1.

Десятичная	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Двоичная	0	1	1	1	1	1	1	1	10	10	10	10	11	11	11	11
			0	1	0	0	1	1	00	01	10	11	00	01	10	11
					0	1	0	1								
Восмиричная	0	1	2	3	4	5	6	7	10	11	12	13	14	15	16	17
Шестнадцатиричная	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F

Теперь давайте рассмотрим непозиционные системы счисления. Исходя из истории, непозиционные системы возникли раньше позиционных систем. Недостатки данных систем заключаются в трудности записи больших чисел, она громоздка, либо алфавит системы чрезвычайно велик. Самая распространённая система-это римская.

Таблица №2.

• V	• означает "пять";
• X	• означает "десять";
• L	• означает "пятьдесят";
• C	• означает "сто";
• D	• означает "пятьсот";
• M	• означает "тысяча";

Несмотря на многообразие систем счисления, наиболее главной является бинарная система счисления. История двоичной системы счисления начинается со статьи Г. В. Лейбница, в которой рассматривались правила выполнения всех арифметических операций в двоичной системе. До начала тридцатых годов XX века прикладная математика не занималась изучением двоичной системой счисления. С конструированием счетных механических устройств, которые с простым набором действий над двоичными числами привели к более глубокому и активному изучению особенностей двоичной системы как системы, пригодной для аппаратной реализации. Франция и Германия являются странами, где впервые были построены первые механические двоичные машины. Утверждение двоичной арифметики в качестве общепринятой основы при конструировании

ЭВМ с программным управлением состоялось под несомненным влиянием работы А. Бекса, Х. Гольдштейна и Дж. Фон Неймана о проекте первой ЭВМ с хранимой в памяти программой, написанной в 1946 году.

Начиная с 1950 годов и на протяжении 20 лет в программировании начали использовать восьмеричную систему счисления, но она была вытеснена шестнадцатеричной системой, внедренной американской корпорацией IBM.

Широко используется в программировании для IBM-совместимых компьютеров.

С другой стороны, в некоторых языках сохранились и следы использования этой системы счисления в прошлом. Например, в романских языках (испанском, французском и др.) числительные от 11 до 16 образуются по одному правилу, а от 17 до 19 – по-другому. А в русском языке известен пуд, равный 16 килограммам.

Не смотря на использование в программировании 8-ой и 16-ой систем счисления, основой всего программирования является двоичная система счисления, потому что даже если рассмотреть десятичную систему счисления можно сделать вывод, что в основе разрядом десятичной системы лежит двоичная система счисления.

Пример :1-единицы,10-десяток,100- сотня,1000 тысяча, в разрядах используются цифры «0»и «1».отсюда можно сделать вывод, что вся информация в цифровых машинах, представляет собой набор двоичного кода.

Использованная литература:

1. Кодирование информации (Двоичные коды). Березнюк Н. Т. Андрущенко А. Г. И др. Харьковю 1978.
2. Выгодский М.Я. Справочник по элементарной математике, М.: Государственное издательство технико-теоретической литературы, 1956.
3. Каган Б.М. Электронные вычислительные машины и системы, М.: Энергоатомиздат, 1985.
4. Майоров С.А., Кириллов В.В., Приблуда А.А., Введение в микроЭВМ, Л.: Машиностроение, 1988.
5. Фомин С.В. Системы счисления, М.: Наука, 1987.
6. https://studwood.ru/1779779/informatika/predstavlenie_informatsii_tsifrovyh_avtomatah
7. 1.Чернов В.Г. Математические и логические основы ЭВМ. Методические указания к самостоятельной работе студентовВПИ,Владимир 1992-47с.

**DEVELOPMENT OF PULSE OXIMETER MEASURING BLOOD OXYGEN
CONTENT AND HEART RATE WITH DATA DISPLAY ON LCD DISPLAY
BASED ON SILICONE SENSOR.**

Irina Baymuratova

Master's student

Tashkent State Technical University named after Islam Karimov

Uzbekistan, Tashkent city

Abdulaziz Mavlanov

candidate of technical sciences, head of laboratory

Tashkent State Technical University named after Islam Karimov

Uzbekistan, Tashkent city

E-mail: xerson2681@gmail.com

ABSTRACT

The article provides data on the development of joint projects between laboratories of Uzbekistan with other countries.

Key words: flint sensor, medical devices, competitiveness, accuracy in indication.

Information technology developments in the field of medicine are carried out all over the world. Each country is trying to get closer to the most accurate indicators in medical devices, at the lowest cost of production and operation. Indeed, the quality of medical care for citizens, and hence the health of the nation as a whole, depends on the

accuracy of technical means and software for devices related to medicine, as well as on the competitive price of such devices.

Therefore, against the background of the prevailing epidemiological situation around the world, our state has given the opportunity to all scientific laboratories of the country to work in this direction.

So on the basis of the State Unitary Enterprise "Uzbek-Japanese Youth Center for Innovation" of the Republic of Uzbekistan, serial developments are underway. The device is designed to read a person's heart rate from the index finger.

This device is based on a silicon ultrasound sensor, which allows you to more quickly determine the level of oxygen in the blood, and also has a low error, which allows you to get a high-precision result.

Also, this pulse oximeter makes measurements in less time, works autonomously, and also has low energy costs.

Also, software is being created for the clear transfer of this kind of data to a personal computer and storage of such data, for further use by medical personnel in the treatment of patients.

References::

1. The report is accompanied by an online interactive attachment with options for detailed data presentation and analysis of the results of the 2015 WHO global eHealth survey for countries in the European Region. The application is available on the website: (<http://portal.euro.who.int/ru/data-sources/ehealth-survey-2015>).
2. <https://lex.uz/docs/4409505#4410175>
3. Bukharbaeva L.Ya., Egorova Yu.V. Automated decision support system for a doctor in diagnosing a patient's condition // Health Economics. - 2005. - No. 2.
4. Gasparyan S.A. and others. Technology of information support for automated workstations of doctors in medical departments, development of hospitals Methodical recommendations. - M., 2000.

**ҲҲ БЎЛИМ. ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ФАНЛАРИ ЮТУҚЛАРИ
ФИЗИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ФАОЛЛИГИНИ
ОШИРИШ УЧУН АКТДАН ФОЙДАЛАНИШ.**

*Ниязхонова Б.Э., Абдийҳамидова
Сония Жамшид кизи Бухоро
давлат университети магистр.*

Анотатсия: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 3-апрелдаги ўтказилган йиғилишида “Ёшлар Маънавиятини Юксалтириш Ва Уларнинг Бўш Вақтини Мазмунли Ташкил Этиш Бўйича 5 Та Мухим Ташаббус” илгари сурилган эди.

Учинчи Ташаббус: “Аҳоли ва ёшлар ўртасида компьютер технологиялари ва интернетдан самарали фойдаланишни ташкил этишга қаратилган бўлиб,

бундан шуни тушуниш мумкинки шиддат билан ривожланиб бораётган мустақил Ўзбекистонимизнинг аҳолиси ва ёшлари қайси соҳа бўлмасин компьютер технологиялари ва интернетдан фойдаланишни юқори даражада ўрганмоқликлари керак. Энг аввало мактабгача таълим тизими ва ўрта таълим мактабларда ўқувчиларни компьютер саводхонлигини ошириш назарда тутилади.

Ҳозирги ахборот ва коммуникация асрида инсоният фаолиятининг барча соҳаларини қамраб олаётган компьютерлардан умумтаълим мактабларида физика фанини ўқитишда фойдаланиш дарс самарадорлигини оширишда жуда яхши натижалар беради. Шуни эътиборга олган ҳолда, физикада тажрибаларни ўтказиш, уларни бажариш босқичларини компьютерда анимацион турда намойиш этишни ташкил қилиш мактаб ўқувчилари учун кўرғазмали, қизиқарли ва яхши эслаб қолишга ёрдам берадиган машғулотлар бўлиши аниқланган. Шу жумладан ўтказилган қатор тадқиқотлар ўқитишнинг қулай ва кўрғазмали усулларида бири сифатида физика фани асосларини ўқитишни ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда, амалга оширишни қулай эканлигини кўриб ўтамыз:

Бугунги кунда ўқувчиларга дарс беришнинг замонавий ахборот технологияларини қўллашга асосланган янги турлари янги пед технологиялар шаклланмоқда. Улар орасида компьютерда махсус дастурлар ёрдамида ўқувчилар томонидан кузатилиши қийин бўлган физик жараёнларни, анимациялар, видеороликлар воситасида кўрғазмали тушунтириш салмоқли

аҳамиятгаэга.

Масалан:

- Физика 7-11 синфлар - "Физикон" дастури
- "Янги диск" виртуал физика тажрибалари конструктори
- Физикадан видеомасалалар
- "Мактабда физика" электрон дарслари ва тестлари
- Очиқ физика - "Физикон" дастури

Умумтаълим мактабларида физика фанини ўқитиш жараёнида ахборот технологияларини қўллаш педагогик ва психологик нуқтаи назардан катта аҳамиятга эга бўлиб, қуйидаги муҳим натижаларга олиб келади:

- дарс самарадорлиги ошади, ўқув-тарбия жараёни фаоллаштирилади;
- ўқув материалнинг турли шаклда (овоз, матн, видео, гарфика, анимация ёрдамида) узатилиши ўқувчининг диққатини тортади;
- вақт танқислиги муаммоси кескин камаяди;
- юқори даражада кўрғазмалилик ўқувчида ўрганилаётган фанга нисбатан катта қизиқиш уйғотади;
- ўқувчиларда компьютер саводхонлигини оширади;
- ўрганилаётган ўқув материалнинг узоқ муддат хотирада сақланишини таъминлайди;
- ўқувчиларда мустақил таълим олиш имкониятлари кўпаяди ва мустақил таълим олиш кўникмалари ривожланади;

бир сўз билан айтганда таълим тарбия жараёнида яхши натижалар қўлга киритилади.

Бундай дарслар ўқувчиларнинг физикани ўрганишга бўлган қизиқишини оширишга, уларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришга, илмий ва умумий дунёқарашни шакллантиришга ёрдам беради. Бундан ташқари, бундай дастурлардан тўлиқ таклиф қилинган ҳажмда ҳам фойдаланиш мумкин, ёки ўқитувчи томонидан муайян дарс ва аниқ вазифалар учун таклид қилиш ҳам мумкин.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdalova S. Mustaqil ta'limni boshqarish va o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda kreativ texnologiyalar ning o'rni //Ta'lim menejmenti.-Toshkent, 2011.
2. Bandarkova A. Kreativnaya pedagogicheskaya texnologiya formirovaniya professionalnoy kulturi uchashixsya // Nauchno-metodicheskiy jurnal.-Moskva, 2008.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi: www.edu.uz.
4. Ijtimoiy axborot ta'lim portali: www.Ziyonet.uz.
5. <http://www.tami.uz> - Informatika va axborot texnologiyalari fani bo'yicha foydali ta'lim resurslari.
6. <https://yandex.uz/video/preview> - yandex qidiruv tizimi video lavhalari.

IX БЎЛИМ. КИМЁ ВА БИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ ЮТУҚЛАРИ
XORAZM TUPROQ IQLIM SHAROITIDA DORIVOR O‘SIMLIKLARNI
YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI

Matkurbonov Temur

Urganch Davlat Universiteti o‘qituvchi

Xabibullo Xoji Xojarbibi Alisher qizi UrDU talabasi

xabibilloxojihajarbibi@gmail.com

Annotatsiya. Mamlakatimiz aholisini samarali, arzon va sigatli dori vositalari bilan ta‘minlanishini yaxshilashni yovvoyi holda o‘sadigan dorivor o‘simliklarni qishloq xo‘jaligi madaniy o‘simliklari qatoriga kiritish va ularni katta maydonlarda, ya‘ni plantatsiyalarda yetishtirish va shu asosda ulardan ekologik toza xomashyo olish hisobiga amalga oshirish mumkin.

Kalit so‘zlar: dorivor o‘simlik xomashyosi, plantatsiya, faol modda, dorivor o‘simliklar bog‘i, insolyatsiya.

Ma‘lumki madaniy holda yetishtirilayotgan dorivor o‘simliklar dori vositalari uchun asosiy xomashyo manbasi bo‘lib hisoblanadi. Hozirgi kunda dorivor o‘simliklarning 50ga yaqin turlari qishloq xo‘jaligida madaniy ekinlar qatoriga kiritilgan. Qishloq xo‘jaligida dorivor o‘simliklarni madaniy ekinlar qatoriga kiritish bu - dorivor o‘simliklarni katta maydonlarda, ya‘ni plantatsiyalarda yetishtirish tushunilib, o‘simlikning yangi sharoitlarga moslashish va rivojlanish qonuniyatlarini o‘rganishga, ularni yetishtirish agrotexnikasi bo‘yicha ishlab chiqilgan chora tadbirlarga

yoʻnaltirilgan bir qator kompleks tadbirlarni oʻz ichiga qamrab oladi. Qishloq xoʻjaligida dorivor oʻsimliklarni madaniy ekinlar qatoriga kiritishning asosiy sabablaridan biri, yovvoyi holda oʻsadigan dorivor oʻsimliklarning xomashyosi farmasevtika sanoati ehtiyojlarini har doim ham talabini qondira olmaydi. Koʻp hollarda madaniy holda oʻsadigan dorivor oʻsimliklarning xomashyosi - tarkibida faol moddalarning yuqoriligi, hamda turli yot jinlardan tozaligi kabi koʻrsatkichlar boʻyicha yovvoyi holda oʻsadigan dorivor oʻsimliklardan ustun turadi. Ilmiy tajribalardan maʼlumki har qanday madaniy ekinni yetishtirish texnologiyasini ishlab chiqish, ekologik sof mahsulot sifatli va yuqori hosil olishni maqbul yechimlariga yoʻnaltirilgan ilmiy tadqiqot natijalariga asoslangan boʻlishi lozim. Qishloq xoʻjaligi ishlarining mavsumiyliigi, agrotexnika tadbirlarini aniq belgilangan muddatlarda yetkazish lozimligi, har yilgi ob - havo sharoitining bir biriga deyarli oʻxshamasligi, har bir mintaqaning tuproq iqlim sharoitini bir biridan keskin farq qilishi va boshqa koʻpdan-koʻp omillar dorivor oʻsimliklar oʻstirish texnologiyasini ishlab chiqishda koʻplab noqulayliklarni keltirib chiqaradi. Xorazm Maʼmun akademiyasining "Dorivor oʻsimliklar bogʻi" tajriba dalalariga mahalliy va chetdan keltirilgan sharfey, makkai sano, chetan, arslonquyruq, dalachoy, moychechak, boʻznoch, limonoʻt, rastoropsha kabi dorivor oʻsimliklarning urugʻlari ekilib ularning oʻsishi rivojlanishi va hosildorligi shu bilan birga ularning ekologik, fiziologik va biokimyoviy xususiyatlari oʻrganildi. Tajriba dalasiga dorivor oʻsimliklar tibbiyotda xomashyosining ishlatilishiga qarab yer ustki qismi xomashyo sifatida ishlatiladigan dorivor oʻsimliklar (tukli erva, arslonquyruq, dorivor qashqarbeda) barg va tepa qismlari xomashyo sifatida ishlatiladigan dorivor oʻsimliklar (teshik dalachoy, limonoʻt, ortosifon, oʻtkir bargli sano, oddiy boʻymadaron) va toʻpguli va mevasi xomashyo sifatida

ishlatiladigan dorivor o‘simliklar (moychechak, namatak, rastoropsha) ga guruhlanib ekildi. Tanlab olingan o‘simliklar tajriba dalalariga ekilib, ularning bioekologik xususiyatlari va yetishtirish agrotexnologiyalari o‘rganildi. Ertapishar serhosil, turli kasallik va zararkunandalarga chidamli, mahalliy duproq iqlim sharoitlarga moslashgan va boshqa foydali xo‘jalik belgilargaega dorivor o‘simliklarni ko‘niktirish va sinash jarayonida qishloq xo‘jaligi ekinlarining hosildorligini oshirish, ozuqaviy qiymati va texnologik sifatlarini yaxshilashga muayyan zamin yaratadi. Ular qishloq xo‘jaligi ekinlarining turlari va navlarini tuproq iqlim sharoitlarining hisobga olibgan holda joylashtirishda samarali qo‘llanilmoqda. Shu boisdan vohamiz tuproq iqlim sharoitlarida yangi va istiqbolli dorivor o‘simliklarning an‘anaviy va zamonaviy tibbiyotda qo‘llanilishiga qarab Xorazm vohasining sho‘rlangan tuproq-iqlim sharoitida mahalliy va chetdan keltirilgan sharfey, makkai sano, chetan, arslonquyruq, dalachoy, moychechak, bo‘znoch, namatak, bo‘y.adaron, tukli erva, limono‘t kabi dorivor o‘simliklarning bioekologik xususiyatlarinio‘rganish jarayonida ularni yetishtirish texnologiyalarining o‘ziga xos tomonlariga ham e‘tibor qaratiladi. Ma‘lumki, Xorazm vohasi sharoitida dehqonchilik qilish o‘ziga xos xususiyatlarga ega:

1. Voha sharoitida bahor va yoz oylarining boshlarida bo‘ladigan shamollar oqibatida dalani ekishga tayyorlash ishlari biroz cho‘zilib, tuproq me‘yoridan ko‘proq namligini yo‘qotib, tekis nihollar olishga salbiy ta‘sir qiladi. Undan tashqari unib chiqqan nihollar shamol ta‘sirida qovjirab qolib muddatidan oldin suv talab qiladi.
2. Yerning sho‘rini yuvishda dalaning aniq tekislanishini ta‘minlash zarur, aks holda ekin maydoni notekis tobga keladi nihollar turlicha muddatlarda unib chiqadi.

3. Unib chiqqan ekinlarning qator oralariga ishlov berishda ayniqsa sug'orishda ekin maydonlarning tekisligiga katta ahamiyat berish zarur.

4. Yozning jazirama issiqligi, insolyatsiya (kuchli quyosh radiatsiyasi), kuzning erta kelishi o'simliklarning biologik xususiyatlarini e'tiborga olishni talab qiladi.

Xulosa. Xorazm vohasi sharoitida dorivor o'simliklarni o'stirish boshqa xududlarda o'sadiganlarini shu iqlimga ko'niktirish o'ta muhim muammodir, chunki Xorazm tuprog'i turli darajada sho'rlangan bo'lib, har qanday giyoh ham o'savermaydi. Sho'rlangan tuproqlarda dorivor o'simliklarni o'stirish agrotexnologiyasini ishlab chiqish, o'simliklarni shu hudud iqlimiga moslashtirish hamda ekologik toza profilaktik dori preparatlari uchun xomashyo bazasini yaratish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalangan adabiyotlar.

1.H.X.Xolmatov, O'.Ahmedov. Farmakognoziya. Toshkent 1995.

2. O'.Ahmedov, A.Ergashev, A.Abzalov va b. Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi va ekologiyasi - Toshkent 2018

3. Sh.Yu.Qadirov, U.Q.Abdurahmanov va b. Xiva - 2019

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1. КИРИШ.....	4
II БЎЛИМ. ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР	
2. RADIKAL G‘OYALARGA QARSHI KURASHISHNING ASOSLARI. <i>Boltayeva Dilsor</i>	6
3. MUSTAQILLIK BUYUK NE‘MAT! <i>Xatamova Nargiza Normurodovna</i>	9
III БЎЛИМ. ТАРИХ САҲИФАЛАРИДАГИ ИЗЛАНИШЛАР	
4. TARIX FANI O‘QITUVCHISINING INNOVATSION FAOLIYATI <i>Egamberdiyeva Umida Abdulkarimovna</i>	13
IV БЎЛИМ. ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР	
5. ONA TILI DARSLARINING MAQSADGA KO‘RA TURLARI <i>Naziraxon Xudoyberdiyeva</i>	15
6. THE PROBLEMS OF IMPROVING THE QUALITY AND EFFECTIVENESS OF TEACHING ENGLISH LANGUAGES IN SECONDARY SCHOOLS <i>ISMATOVA FERUZA SHUKUROVA SHOHSANAM</i>	23
V БЎЛИМ. ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР	
7. ABDULLA QAHHOR IJODINI O‘QITISHGA ZAMONAVIY YONDASHUV <i>Qodirova Shahnoza Xalil qizi</i>	26
8. MAKTABLARDA PSIXOLOGIK XIZMATNI YO‘LGA QO‘YISH BO‘YICHA USLUBIY TAVSIYA <i>Matkarimova Shahnoza Ne‘matjonovna</i>	31
9. BOLALARDA QO‘RQUV VA XAVOTIRLANISH XOLATLARINITUZATISHDA MUSIQATERAPIYA USULIDAN FOYDALANISH	
10. <i>AXMADOVA INOBAT ABDIXOLIQOVNA</i>	35
11. JACK LACAN: ABOUT THE SOURCES AND NATURE OF POWER	
12. <i>Mamarasulova Farida Toshtemirovna</i>	39

13. BOLA TARBIYASIDA OTA- ONALARNING PSIXOLOGIK BILIMLARNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI	
<i>Ibaydullayeva Surayyoxon Xabibullayevna</i>	45
14. BOLA TARBIYASINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATARI	
<i>Jo'raqulova Munira</i>	48
15. BARKAMOL AVLOD SHAXSINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK TAMOYILLARI	
<i>Jo'raqulova Munira</i>	52
16. ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ В ЦИФРОВОМ АВТОМАТЕ	
<i>Баймуратова Ирина Викторовна</i>	56
17. DEVELOPMENT OF PULSE OXIMETER MEASURING BLOOD OXYGEN CONTENT AND HEART RATE WITH DATA DISPLAY ON LCD DISPLAY BASED ON SILICONE SENSOR.	
<i>Irina Baymuratova</i>	62
18. ФИЗИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ УЧУН АКТДАН ФОЙДАЛАНИШ.	
<i>Ниязхонова Б.Э., Абдийҳамидова</i>	64
19. ORAZM TUPROQ IQLIM SHAROITIDA DORIVOR O'SIMLIKLARNI YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI	
<i>Matkurbonov Temur</i>	68

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ ЁШ ОЛИМЛАР
КЕНГАШИ**

“BZONE CONSULTING CENTER” МЧЖ ҲАМДА

**ЎЗБЕКИСТОН ИНТЕРНЕТ ТАДБИРКОРЛАР ВА ЭЛЕКТРОН САВДО
АССОЦИАЦИЯСИ**

ТАШАББУСЛАРИ БИЛАН

**“ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА ФАН, ТАЪЛИМ ВА
ИННОВАЦИЯ УЙЎУНЛИГИ”**

**мавзусидаги Республика 10-сон кўп тармоқли илмий масофавий онлайн
конференцияси 1-қисм**

МАТЕРИАЛЛАРИ

**Масъул муҳаррир: Г. Т. Исанова
Нашрга тайёрловчи: М. М. Ваҳобова
Техник муҳаррир: Х. У.Тўхтаев**

Эълон қилиш муддати: 30.08.2021

ТОШКЕНТ 2021